

**Mo:fo:s We
Hibulu
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: Towo: We**

Hibulu bugo: we kalu abe sa:sa:lo:wa:le, nio: babalab. Kalu nolba: asulakiyo:, Fo:la: sa:sa:lo:wa:le, nolba:yo: Banabasa:le, nolba:yo: Abolo:sa:le, a:la:asulab. Ko:sega bugo: welo: sa:sa:lo:wo: mo:fanda sio: ko:lo: a:lab. Lom ame kaluwo: ya:sa:ga: Ya:lusalemo: mogagilaki, Keliso kaluka:isaleyo: hida:yo:wo: dimiabikiyo:, mo:fo:s we a:na sa:sa:lo:. Ya:suwo: sowa:sa:ga:yo: donayo: do:la:lowo:wo: fa:la:da:in a:la:fo: (40) o:leo:ngo: dowasena, hida:yo: we a:na fa:la:dowo:. A:la:gabiki mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga:, Hibulu Keliso kaluka:isale ko:lo: kalu nolba:lo: wa:la: sa:ndakilo: hida:yo: dimiab a:namio:, tilidabu ililo:wo: sulufa:no: dowabiki, asuwa:foma:ki iliga:fo:. Mo:fo:s sa:sa:lo: a:namio: tilidabu ililo: a:no: ko:lo: halale alitakiyo:, Gode elo: Ya:su Keliso amilo: kaluka:isale asuwa:takilo: nanog alan dimido: a:no: ko:lo: sio:. A:la:ta:ga: Keliso eyo: Godeya: ene man hendeleyo: ko:lo: nimo: kalaba wido:.

Mo:fo:s sa:sa:lo: wenamio: nimo:wo: to otal-eno: mada dinafa fanda sa:ma:nigab. To agelo: we, Ya:su Keliso e Godeya: ene so:wa hendele ko:lo: a:lab. Keliso e henfelo: wena mio: amio:, eyo: hida:yo:wo: alan dia:li ha:na:la:ga:yo:, nagalo:wo: alan ba:ba:. A:la:do: dimido: a:ma:yo: Gode eyo: kaluka:isalelo: asuwa:fa:no:wo: kalu

hendeleyo: e ko:lo: kalaba fa:la:dowab a:la:liki
widaki go: (2.10.) A:la:go:ko:lo: Ya:su eyo: dinali
sa:lan kaluwo:lo:, ma:mula: kaluwo:lo:, a:la:ta:ga:
Mo:sa:so:lo: e mada tinio: ko:lo: a:lab.

To andebo: we, Gode eyo: so:wa Ya:suwo:
bobalo: so:mea:sen misa: kalu alan ho:lenu:
tambo dofo:melea:ki da:feyo:. Yuda hen
a:namilo: bobalo: so:mea:sen kalu i a:no: e mada
tininila:sa:ga: ilili alifa: ko:lo: a:lab.

To asolo: we, Ya:suwo: Hebene hen a:nami
bobalo: so:mea:sen misa: kalu alan ilikiyo:,
kaluka:isale e amilo: tilida:dabo: tambo
a:ma:la:yo: o:li gasilia:ib. Tamin amio: Hibulu
kaluka:isale iliyo: Mo:sa:sa: ele kudu ha:nakiyo:,
mogago: dimido: a:no: hama:kiyo:, no:wo:
sa:nda:sa:ga: so:kugulu mia:sen. Ko:sega man
ililo: dimida:len a:no: Ya:su Keliso elo: nanog
dimidama:nigab a:no: ko:lo: dede dimidaki go:.

Mo:fo:s sa:sa:lo: wema:yo: kaluka:isaleya: tilid-
abuwo: ko:lo: halale alitaki go:. Mo:luwo: Isolael
hen a:namio: kaluka:isale nolo: tilidabu amio:
mada halaido: kagayo:. Hida:yo: ko:li ko:lilo:wo:
ilo: amio: fa:la:dowo:, ko:sega tilidabuwo: ha-
lale ta:li dofo:ko: aneyo: ilo: sowaba edo:. Man
ililo: dimida:len a:no: asulakiyo:, niliyo:lo: Ya:su
e ko:lo: sikudu ba:da:sa:ga:, man elo: a:no: ko:lo:
kudu ha:na:niki. A:la:ta:ga: hida:yo: nilo: amilo:
fa:la:dowab a:no: disugulufoko: ha:na:mela:niki.

Godeya: So:waya: tinio: ko:lo:lab

¹ Mo:luwo: ho:lenu: tambo Gode eyo: nili ma:mu
imo: to sa:ma:nikiyo:, togo: ko:li ko:lilo: a:na
iliki, dinali sa:lan kalu a:na a:la:ta:ga: sa:la:len.

² Ko:sega o:g ho:len elema:no:lo: dowab we-namio:, Gode eyo: ene So:waya a:la:ta:ga:yo:, towo: nimo:wo: a:na sa:la:li mio:. Gode eyo: kelego:wo: tambo ene so:wa wemo: bo:fo:melea:ki da:fe alifa:. A:la:ta:ga: henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: Gode eyo: dimidakiyo:, ene So:waya: dagiya a:la:ta:ga: dimido:. ³ Godeya: ho:len malilo: nafa a:no: ene So:wa a:na a:la:ta:ga: so:so:lelia:ga: handalowa:sen ko:lo:lab. A:la:ta:ga: So:wa a:no: Godeyo: o:ngo:le a:lab. To halaido: enedo: a:ma:yo: kelego:wo: tambo halale alifo:lab. Ene mela:no:wo: wala:takiyo:, kaluka:isaleya: mo-gago:wo: e hala:sa:ga: malilo: ta:ta:ga:yo:, e wabu-lun dowaki Gode Iwalulo: A:lab a:ma: dagi ililiba mesa:ni ane. ⁴ So:wa a:ma:yo: ma:mula: kaluwo: mada tinio:. A:la:ta:ga: Godeya:lo: wi emo:lo: dimi a:ma:yo: ma:mula: kaluwa: wiyoy: tinio: ko:lo:lab. ⁵ To we Gode eyo: ene So:wamo:wo: a:la:sio:,

“Ge ni So:wa dowab.

O:go: ne gi go:l dowo:l.”

A:la:ta:ga: to nowo: we,

“Ne ene iya doma:no:, a:la:ta:ga:

E ni So:wa doma:ib.”

Ko:sega Gode eyo: ma:mula: kalu imilig nowo:mbo:wo: towo: a:la:bo: mo:sio:. ⁶ Gode eyo: kalu so:wa wa:la:b a:no: henfelo: wena tililia: yakiyo: a:la:sio:,

“Ma:mula: kalu nilo: gio: tambo gulalu siliki, emo: wabulu sama.”

1:2: Yo:n 1.3   **1:3:** Yo:n 14.9, Kolo 1.20, Hibu 8.1   **1:4:** Fili 2.9   **1:5:** 2Sam 7.14, 1Sto 17.13, Song 2.7, Ilig 13.33   **1:6:** Lo 32.43, Lom 8.29

7 Gode eyo: ma:mula: kalu ko:lo: doma:no:wo: a:la:sio;

“Niyo: no:no:n ma:mula: kalu i a:no: fa:fa:s o:ngo: ta:takiyo;

No:no:n nanogdo: dian kalu i a:no: de wa:sowa o:ngo: ta:felo:.”

8 Ko:sega Gode eyo: ene So:wamo:wo: a:la:sio;

“Gode, ge misa: dowo: ko:lo:, gilo: bo:fo:lab a:no: ko:ngo: mela:ib.

Man nafa digalo: gilo: a:na ilikiyo:, kaluka:isale go:no:ndo: a:no: a:ma: bo:fo:mela:ib.

9 Ge man digalo:wo: ko:lo: asulaki, man mogo:wo: mada mo:bea:sen.

A:la:fo:ko:lo: gi Gode niyo: ge da:feaki, wa ho:n ko:lo: tulu alifa: a:na ilikiyo:, ge sagalo:le dowaki, go:no:n miliyo: tambo gi tininila:sa:ga:, iwalu ta:fo:.”

10 Gode eyo: wa:ka ene So:wa o:mo:wo: a:la:sio;

“Alan, taminde amio: henfelo: we gi dimido: ko:lo:

Kelego: akin amilo: da:lab a:no:lo: gi dagiya: dimido:.

11 Akin o:lia: henfelo: o:lia:yo: kelegema:ib ko:sega, ge ko:ngo: mela:ib.

Kelego: a:la: a:no: helebeso:g mo:luwo: ko:lo: fefele ha:nakilo: salibido: o:ngo: doma:ib.

12 Giyo: henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: so:g ko:lo: kambolan auma:ib.

Kelego: a:la: a:no: helebeso:g ko:lo: ko:li a:ta:tan aumbo: o:li dimidama:ib.

Ko:sega ge dowo: ko:ngo: dofo:mela:ib.

A:la:ta:ga: ho:leno: tambo ge mela:no:
mela:ib.”

¹³ Gode eyo: ene So:wamo:wo: towo: a:la:sio:
“Niyoy: gis kalu gilo:wo: gi ha:g amio: semo: difa:
a:namio:,”

ge ni dagi ililiba siliki, ne o:lia: bo:fo:lubi.”

Gode eyo: to wengo:wo: ma:mula: kalu
imilig nowo:mbo:wo: mo:sio:. ¹⁴ A:la:fo:ko:lo:
ma:mula: kalu iyo: o:ba:le? Iyo: mama ko:lo:
Godeya: nanogdo: dia:seno: o:m. Gode eyo:
kaluka:isale enedo: a:ma:la: gasilia:no: a:no: ko:lo:
asuwa:foma:ki iliga:ta:sen.

2

Nilo: asuwa:takilo: gasili a:no: dinafa asula:bi

¹ Godeya: so:wa a:ma:yo: wi alano: E di ko:lo:
to tamin amilo: nililo: da:da:ga:lo: di a:no:
niliyo: dinafa halale ta:liaki, dinafa asula:lubi.
A:la:bo: mo:dinafa asula:lalega, tog hendele
a:no: hala ha:na:la:ga: kana ga:fa:ib. ² Godeya:
eleyo: difa: ko:lo: ma:mula: kaluwa a:la:ta:ga:lo:
ni ma:mumo:lo: sio: a:no: halaido:le dofo:lab.
Kaluka:isale ele difa: a:no: mo:kudu ha:na:len
a:no:lia: o:go:sa:len a:no:lia:mo:wo:, Gode eyo:
inido: man dimida:len a:ma: ilikiyo:, wa:deaki
falasilo:. ³ Gode eyo: nio: asuwa:taki gasilia:no:
a:la:likiyo:, tog ho:gi nafa nowo: dimida:sa:ga:
nimo:wo: salifa:. A:la:fo:ko:lo: niliyo: to salifa:
a:no: gola ba:daki fa:s dimialega, Godeya:
gadio: a:no: mada mo:begele alifo: ha:na:ib.
Nilo: gasilia:no: tog ho:gi a:no:, Ya:su Alan

1:13: Song 110.1   **1:14:** Song 34.7, 91.11   **2:2:** Gala 3.19

2:3: Hibu 10.29, 12.25

eyo: tamin amio: fanda wido: ko:lo:, kalu to elo:lo: dabu a:ma:yo:lo: nimo:wo: to imilig a:no:ko: wido:. ⁴ Nio: to a:no: dinafa halale tilidabuma:kiyo:, Gode eyo: molo ha:na:no:wo:lo:, ele ba:ba:no:wo:lo:, a:la:ta:ga: modakiyo: nanog halaido: ko:li ko:lilo:wo: dimido:. A:la:ta:ga: Gode eyo: enedo: asulab au kudu ha:naki, Mamaya: boba kelego: a:no: kaluka:isale imo:wo: dimea:i ane.

Nilo: gasili kalu wa:la:bo: Ya:su E

⁵ Niliyo: henfelo: ho:gi fa:la:doma:ib a:no: nenelo:l ko:lo:, hen a:no: Gode eyo: ma:mula: kalumo: bo:fo:melea:kiyo: mo:ta:fo:. ⁶ Godeya: ene bugo: amio: kalu imilig noma:yo: a:la:sio:, “Henfelo: kaluka:isale iyo: wilo:ma ko:lo:, giyo: iyo: waga ba:da:sa:ga: asulaya?”

Iyo: ho:lenu: tambo gilo: bo:fo:lab we mo:wo: ha:?

⁷ Ho:lenu: abolda:su a:namio:, giyo: i a:no: ma:mula: kalu a:ma: ha:ga ta:fo:lab. A:la:ta:ga: giyo: iyo: dulugu alitakiyo:, wi alan wabulun a:no: imo: dimi.

⁸ Kelego: tambo go:no:ndo: dimido: a:no: kaluka:isalemo: bo:fo:melea:ki, ili ha:ga ta:fo:.”

Kelego:wo: tambo ili ha:ga ta:fo: a:la:do: sa:lab a:namio:, kelego: imili nowo: ha:la: amio: mo:ta:fo: ko:lo:lab. Ko:sega o:go: kelego:wo: tambo kaluka:isaleya: ha:ga ta:fo:liki bo:fo:lab a:la:bo: mo:bo:do:l.

⁹ Ko:sega niliyo: Ya:su ko:bo:do:l. Gode eyo: ho:len abolda:su a:namio:, Ya:suwa: wi a:no: ma:mula:

kaluwa: wi ha:g a:na ta:fo:. A:la:ta:ga: Godeya:lo: kanulo: man a:na ilikiyo:, Ya:su e kaluka:isaleya: heno: e diaki, nagalo:wo: odo: sia:i ha:na:la:ga: sowo:. A:la:fo:ko:lo: o:go: Gode eyo: e iwo: ta:taki, wi alano: emo: dimi ko:lo:lab.

¹⁰ Henfelo: wenamilo: kelego: we tambo Godeya: ene dimido: ko:lo:, mo:wo: Gode e. Gode eyo: nagalo:wo: Ya:su emo: dia:i hamana:ki ta:takiyo:, kaluka:isale nilo: gasiliakilo: tililia:ga: mia:no:wo:, Ya:su e amio: mada ego:le ko:lo: ta:fo:. Elo: a:la:do: dimido: a:ma:yo:, kaluka:isale modo: i a:ma:yo: ene ho:len malilo: nafale a:no: ko:lo: diaki, wi alan dima:ki go:. A:la:ta:ga: Godeya:lo: dimido: a:no: mano: nafale dimidaki go:.

¹¹ Kaluka:isale malilo:lo: ta:felan kalu Ya:su e o:lia:, malilo:lo: dowab kaluka:isale i a:no:lia:yo:, so:lo: imilise dowab. A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: mo:sendelowaki, imo:wo: “nao, nado” a:la:sa:la:lab.

¹² Ya:su eyo: Godemo: a:la:sio:, “Niyo: gi wi alano: nao o:lia: nado o:lia:mo:wo: kalaba fanda sa:ma:no:.

Iyo: kegea:sa:ga: gulugululalikiyo:, niyo: gi wiyo: duludakiyo: gisalo:wo: mo:luma:no:.”

¹³ A:la:ta:ga: to nowo: a:la:sio:,

“Tilidabu nilo:wo: Gode eya dia:fa:no:.”

A:la:ta:ga: eyo: to nowo: wa:ka a:sio:,

“Asuluma. So:wagalin Godeya:lo: nemo:lo: dimi i a:no:lia: so:l.”

¹⁴ So:wagalin a:la:do: Aisaya elo: sio: a:no: henfelo: do:mo: o:lia: ho:bo: o:lia:lo: a:labo: o:m. A:la:fo:ko:lo: Ya:su elo: henfelo: kalu i o:ngo:

2:11: Madi 25.40   **2:12:** Song 22.22   **2:13:** Ais 8.17-18

2:14: 1Yo:n 3.8, Kala 12.10

dowo. Ya:su e sowo: a:ma: ilikiyo:, kalulo: soma:no: halaido:lo: ta:lisen Sa:da:na: e a:na mo-gagilaki bidila. ¹⁵ A:la:do: dimido: a:namio:, kaluka:isale ho:lono: tambo soma:no:wo: tag-ila:likilo: dibolo amio:lo: to:lo alifo:len a:no: Ya:su e sili alifa. ¹⁶ Ya:su elo: nanog dimido: a:no: ma:mula: kalu a:no: ko:lo: asuwa:takiyo: mada mo:dimido:. Eyo: Ablahama: ema:mu i a:no: ko:lo: asuwa:taki dimido:. ¹⁷ Ya:su eyo: nio: nofolasa:ga:, Godeya:lo: asulab a:no: kudu ha:nakiyo:, nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu doma:ki, Ya:su e kalu do:mo:le dowa:sa:ga: fa:la:dowaki, ene ao i ni weo:ngo:le dowo. A:la: fa:la:dowalikiyo:, Gode eyo: kaluka:isaleya:lo: mo-gago: dimida:sen a:no: hala:sa:ga: ga:lila:ma:ki, Ya:su e Godemo: boba dimi. ¹⁸ Hida:yo: o:lia: da:feyo: o:lia:yo: Ya:su amio: fa:la:dowabikiyo:, eyo: di ko:lo:, o:go: da:feyo:wo: kaluka:isale ilo:wa fa:la:dowalikiyo:, eyo: iyo: o:li asuwa:fa:ib.

3

Ya:su eyo: Mo:sa:so: tinio: ko:lo:lab

¹ Ni mili, Gode eyo: gio: ho:ida:sa:ga: malilo: doma:ki da:fe alifa: ko:lo:, gio: Ya:suwo: fanda asuluma. Godeya:lo: iliga:fo: kaluwo: Ya:su e, a:la:ta:ga: bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo:lo: Ya:su eko: dowo: ko:lo:, niliyo: e tilida:da:ga:yo:, kalab amio: wida:lo:l. ² Mo:sa:s eyo: Godeya: ene ayo:* dinafa bo:fo:likilo: Godeya: towo: kudu ane o:leaumbo:, Ya:su eyo: elo: iliga:fo: Gode a:ma:

3:1: Nam 12.7, Hibu 4.14, 7.26 * **3:2:** Godeya: a a:la:do: sa:lab a:no:, Isolael kaluka:isale Godeya: enedo:le a:no: ko:lo: bale sio.

asulo:wo: mada kudu ane. ³⁻⁴ Henfelo: wenamio: ayo: tambo kaluwa: dialifelo: ko:lo:lab. Ko:sega henfelo: wenamilo: kelego: tambolo: dimido: a:no: Gode e dimido: ko:lo:, biso:wo: e. Kalu noma:yo: ayo: nafale dialitalikiyo:, kaluka:isale nolba:yo: a a:no: mo:wabulu sa:laki, alo: di kalu a:no: ko:lo: iwalu dia:taki wabulu sa:ma:ib. A:la:do: gab o:leaumbo:, Mo:sa:s elo: wi alan di a:no:, Ya:suwa: ene wi alan a:ma: tinio: ko:lo:lab. ⁵ Godeya: a us a:na iliki, Mo:sa:s e nanog dian kalu dofo:likiyo:, to sio:wo: kudu ha:naki nanog a:no: hendele di-nafa bo:fo:len. A:la:dimidab amio:, to Godeya:lo: tif amilo: sa:ma:no: a:no: nanog elo: dimida:len a:ma:yo: kalaba wido:. ⁶ Ko:sega Ya:su Keliso e, Godeya: so:wa ko:lo:, Godeya: ene alo: biso: kaluwo: e dowaki, iya Godeya:lo: asulab au kudu ha:na:len. A:la:ta:ga: nili tilidabu a:namio: halale kagayakiyo:, Gode eyo: nio: asuwa:fa:ib a:la:tili asula:sa:ga: sagala:liki yasisalega, nio: Godeya: ene a dowab.

Mo:tilida:dalega ha:sayo: mo:mesa:ib

⁷ A:la:fo:ko:lo: Godeya: Mamaya:lo: to sio: a:no: nio: da:ba:niki. Eyo: a:la:sio:,

“O:go: gio: Godeya: towo: da:dakiyo:,

⁸⁻⁹ gili asulo: nodoma:no:wo: halaido: dowakiyo:, gola ba:da:so:bo!

Mo:luwo: Isola:el kaluka:isale ililo: ne gola ba:dakilo: a:la:iyo: o:leaumbo:, giliyo: dimida:so:bo.

Iyo: kalaleli hena ha:nakiyo:, iliyo: ne a:da:fe ba:ba:.

3:5: Nam 12.7, Lo 18.15-19
17.7, Nam 20.2-5

3:7: Song 95.7-11

3:8-9: Kis

Dona do:la:fo: fa:la:da:in us a:namio: molo
 ha:na:no:wo: nilo: dimido: a:no: iyo:
 ba:da:sen ko:sega mo:tilidabu.

10 A:la:fo:ko:lo: niyo: kalu i o:mo:wo:
 kulufa:yakiyo: a:la:sio,
 ‘Ho:lenu: tambo ini asulo:wo: hala kudu
 ha:naki,
 man nilo:wo: iyo: babale dowab.’

11 A:la:fo:ko:lo: ne gadia:sa:ga: imo:wo: towo: sae-
 takiyo: a:la:sio,
 ‘Ha:salo: mesa:no: hen nilo: dimidaefa:
 a:namio:, iyo: mada mo:tima:ib.’” Godeya:
 Mama eyo: a:la:sio:.

12 Ne mili, gio: dinafa bo:fo:melea! Asulo: mo-
 gago: gilo: a:ma: ilikiyo:, tilidabu gilo:wo: ta:ta:ga:,
 mela:no:lo: a:lab Gode o:mo:wo: fa:s dimiabena:ki
 dinafa dowa:bi. 13 Gio: man mogago: a:ma:yo: dik-
 ilima:ki ta:talega, giliyo: Godemo:wo: mo:bema:ib
 ko:lo:, a:la:bo: fa:la:dowabena:kiyo:, ho:lenu: tam-
 bowo: giliyo: nolba: asulo:wo: digidalitakiyo: ha-
 lala alita:lubi. Ho:lenu: tambowo: niliyo: “o:g”
 a:la:sa:la:sen ko:lo:, ho:lenu: tambowo: niliyo:
 nolo: asuwa:ta:lubi. 14 Nio: ho:gi da:dakiyo:
 tilidabuwo: halaido: dowo: ko:lo:, niliyo: tilidabu
 a:naka halala kudu ha:na:la:ga: sowaki edalega,
 nio: Ya:su e o:lia: ege dowo: a:la:widakigab.

15 Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,

“O:go: gio: ene towo: da:dakiyo:,
 gili asulo: nodoma:no:wo: halaido:
 dowakiyo:, gola ba:da:so:bo!

Mo:luwo: Isolael kaluka:isale ililo: ne gola
ba:dakilo: a:la:iyo: o:leaumbo:, giliyo: dim-
ida:so:bo.”

¹⁶ Kaluka:isale Godeya: to sa:labo: da:da:sa:ga:
a:la:iyakilo: sandifo: a:no:, kaluka:isale o:ba:le?
Mo:sa:s elo: Isibo: ta:ta:ga:lo: tililia: mio:
kaluka:isale tambo a:ma: dimido:. ¹⁷ Dona
do:la:fo: fa:la:da:in us a:namio: Gode eyo:,
o:bmo: gadio:wo:? Eyo: kaluka:isale mogago:lo:
dimida:len o:mo: gadio:. E gadia:sa:ga:, iyo:
kalaleli hen a:na sia:lana sowo: ko:lo:, do:mo:
ililo:wo: a:naka ta:fo:. ¹⁸ A:la:ta:ga: Gode eyo: ene
ha:salo: doma:no: hen a:namio: mo:mia:ib a:labo:
o:bmo: saefa:yo:? Kaluka:isale elo: to sa:labo:
da:da:sa:ga:lo: mo:kudu ha:nab i o:mo: saefa:.
¹⁹ A:la:fo:ko:lo: nio: a:la:asulo:. Kaluka:isale i we
Godeya: towo: mo:tilidabu ko:lo:, dimido: a:na
ilikiyo: iyo: Godeya: ene ha:salo: mesa:no: hen
a:namio: mo:tiha:na:no: dowo:.

4

Ha:salo: doma:no: ho:len nowo: a:lab

¹ Gode eyo: nio: ha:salo: doma:no: a:namio:
tina:ib a:la:bo: saefa: ko:lo:, dinali sio: a:no: o:go:
o:lab. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale gi usamio: nolo:
ha:salo: doma:no: a:namio: mo:tinando: a:la:bo:,
nio: tagila:li mesa:niki. ² Gode elo: Isolael
kaluka:isalemo:lo: to saefa: o:leaumbo:, Godeya:
to nafayo: nimo:wo:lo: wido:. Ko:sega iyo: to a:no:
da:daki hendeleyo: mo:tilidabu ko:lo:, to a:ma:yo:
iyo: mo:asufa:.

³ Kaluka:isale nio: e amilo: tilidabu a:no:,
Godeya: ene ha:salo: doma:no: a:na ti ha:na:lo:l.
Ko:sega Gode eyo: mo:tilidabu kaluka:isale a:no:
ko:lo: sa:laki sio:,

“Ne gadia:sa:ga: imo:wo: towo: saetakiyo: a:la:sio:,
‘Ha:fo:lo: mesa:no: hen nilo: dimidaefa:
a:namio:, iyo: mada mo:tima:ib.’”

Ko:sega Gode eyo: taminde amio: henfelo: we
dimida:sa:ga: ta:takiyo:, eneno: ha:fo: dowo:.

⁴ Godeya: ene bugo: amio: ho:len dom a:no: ko:lo:
sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gode e, ene nanogo: dia:i
ya:la:ga: eletakiyo:, ha:salo: doma:no: ho:len dom
a:namio: e ha:fo:wo: a:na dowo:.” ⁵ A:la:ta:ga: to
heb nililo: o:ma agelo: a:namio: a:la:sio:,

“Ha:salo: mesa:no: hen nilo: dimidaefa: a:namio:,
iyo: mada mo:tima:ib.”

⁶ Godeya: to nafalo: tamin amilo: di kaluka:isale
i a:no: gola dowaki mo:kudu ane ko:lo:, iyo:
ha:salo: doma:no: hen a:namio: mo:tiane. Ko:sega
kaluka:isaleyo: ha:salo: doma:no: hen a:na ti
hamana:kiyo:, fogo: o:dimifo:lab. ⁷ A:la:fo:ko:lo:
donayo: modo:wo: ta:takiyo:, Gode eyo: ha:salo:
doma:no: a:namilo: tina:no:wo: ho:lono: nowo:
a:da:fe alifa:. Ho:len a:ma: wiyo: “O:g we.” Gode
eyo: to a:no: Da:ibida: mego:fa a:la:ta:ga: sio: ko:lo:
sa:sa:lo:,

“O:go: gio: ene towo: da:dakiyo:,
gili asulo: nodoma:no:wo: halaido:
dowakiyo:, gola ba:da:so:bo!”

⁸ Yosua eyo: Isolael kaluka:isaleyo: Ka:ina:n
hen a:namilo: tililia:ga: tiane a:namio:, ha:salo:

4:3: Song 95.11, Hibu 3.11   **4:4:** Mo:mo: 2.2   **4:5:** Song
95.11   **4:7:** Song 95.7-8, Lo 31.7   **4:8:** Jos 22.4

doma:no:leyo: ko:lo: dimi kibo:bowo:, Gode eyo: ha:salo: doma:no: ho:len nowo: wa:kabiyo: mo:dinali sa:mabe. ⁹ A:la:go:ko:lo: nili ha:fo:lo: doma:no: ho:len nowo: o:a:lab. Gode elo: ho:len dom amilo: ha:fo:lo: dowo: o:leauma:nigab. ¹⁰ Gode e nanogo: dia:la:ga:lo: ha:fo: dowo: o:leaumbo:, kaluka:isale abeyo: Godeya: ha:salo: doma:no: a:na ti ha:nalikiyo:, iyo:lo: ini nanogo: edakiyo: ha:fo: doma:ib. ¹¹ A:la:fo:ko:lo: Godeya: ha:salo: doma:no: hen a:na tina:nikiyo:, mada halalelia:ga: ti ha:na:niki. Mo:wo: gio: Isolael kaluka:isale ililo: a:la:iyakilo: mo:kudu ane o:leau kudu ha:na:lalega, gio:lo: sulufo: tina:ib.

¹² Godeya: towo: mela:no: a:lab ko:lo:, nanogo: halaido: dimida:lab. To a:no: helebesi a:la: mio: o:ngo: dowo: ko:lo:, helebesi mio: a:no: towa:yo: tinio:. Helebesi a:ma:lo: ki kagoman o:lia: kima o:lia:lo: alobanale o:leaumbo:, Godeya: to a:ma:yo: nili mama o:lia: asulo: o:lia:ma: usa olalikiyo: gedea:i tina:ga: alobanala:sen. A:la:ta:ga: nili asulo: us amilo: wo:no:le delen a:no: aloba:da:sa:ga: kalaba dia:ta:sen. ¹³ Kelego: Gode elo: dimido: a:no: ene siwa:l amio: imilig nowo: wo:no:lebo: mo:doma:ib. Kelego:wo: tambo Godeya: siwa:l amio: kalaba fagelia:ga: dia:fo:lab. Nililo: dimida:len a:no: tambo emo: sa:ma:no: ko:lo: eyo: nio: mo:walilima:ib.

Ya:su e nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu alano: e

¹⁴ Nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu alandeyo: a:lab. Godeya: ene so:wa Ya:su, Hebenelo: tinini

ha:na:sa:ga:lo: sabo: e ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: to nililo: tilidabu a:no: halale ta:li siliki ka-gafo: mela:niki. ¹⁵ Da:feyo: ko:li ko:lilo: o:gdo: nilo: amilo: fa:la:dowab a:no:, elo: amio: tam-ina fa:la:dowo:. Ko:sega eyo: mogago: imilig nowo: aundo: mo:dimido:. Nio: o:leo:ngo:ma, ko:sega nio: halaido:lo:ma dowaki, hala ha:na:lab a:namio:, nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: nio: asulufo:liki nofolalab. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: nio: Godeyo: mo:tagilaki, elo:wa ha:na:niki. Nio: elo:wa fa:la:dowalikiyo:, eyo: nio: nofolakiyo:, ha:fo: disa:ma:ib. A:la:ta:ga: nio: hida:yo: diab amio:, eyo: o:li asuwa:fa:ib ko:lo:, tagila:likiyo: ha:na:so:bo.

5

¹ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu fa:la:doma:nikilo: man dimidano: we. Gode eyo: kalu imilig nowo: da:fea:sa:ga:, ene siwa:l amio: us kalu doma:ki ta:fo:. Eyo: bobayo: Godemo: dimia:sen a:la:ta:ga: kaluwa:lo: mogago: dimido: a:no: ko:lo: su dimiaki, no:wo: Godemo: so:mea:sen. ² Kaluka:isale iyo: babale dowaki, hala ha:na:lab amio:, bobalo: so:mea:sen kalu eyo: i a:no: nofolakiyo: ha:sa dowas:en. Mo:wo: elo: halaido:lo:ma dowaki, hala ha:na:sen. ³ A:la:go:ko:lo: kaluka:isaleya: mogago: hama:kilo: sulo: dimiab a:namio:, mogago: enedo: dimido: a:no:lo: hama:ki dimia:sen. ⁴ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu a:no: wi alan dowo: ko:sega kalu nowo: wi alan a:no: dia:no: enena:ma:la:yo: mo:da:fema:ib. Godeya:lo: tamin amilo: A:lon

ko:lo: ho:lelia:sa:ga:lo: da:feyo: o:leaumbo:,
 Gode eyo: iyo:lo: a:la:ho:lelia:sa:ga: da:fea:i mio:
⁵ A:la:do: go: aumbo:, Keliso eyo: enena:ma:la:yo:
 bobalo: so:mea:sen misa: kalu doma:no: a:lakiyo:,
 ene wi duludakiyo: mo:da:feyo:. Ko:sega Gode
 eyo: Ya:su da:feakiyo:, emo:wo: a:la:sio:,

“Ge na: so:wa dowab.

O:go: ne gi go:l dowo:l.”

⁶ A:la:ta:ga: to sa:sa:lo: no amio: Gode eyo: a:la:sio:
 ko:lo: sa:sa:lo: da:lab.

“Ma:kisedeg elo: nanog di o:leaumbo: gi diaki,

Ge bobalo: so:mea:sen kalu ko:ngo: mela:no:
 dofo: ha:na:mela:ib.”

⁷ Ya:su e henfelo: wena ilikiyo:, e mo:soma:no:
 a:lakiyo: Gode eyo: o:li asuwa:fa:ib a:la:asulo:
 ko:lo:, eyo: Gode emo:wo: dulugu sa:lakiyo:, si
 ho:n o:lia: iliki halale ya:lo:. Ya:su e ha:ga dowaki,
 Godeyo: wabuda:len ko:lo:, Gode eyo: Ya:suwa:lo:
 dabu ba:dab a:no: dabu. ⁸ Ya:su e Godeya: so:wa
 ko:sega, nagalo: hida:yo: elo: di a:ma: ilikiyo:,
 Gode kudu ha:nan man a:no: e a:na fanda asululi.

⁹ Man elo: dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: e
 ilili alitaki ego:le ta:ta:ga:yo:, kaluka:isale e tolo:
 kudu ha:nab a:no: gasiliakilo: ko:ngo: mela:no:wo:
 mo:wo: e ko:lo: ta:fo:. ¹⁰ A:la:ta:ga: Gode eyo: Ya:su
 e bobalo: so:mea:sen misa: kalu, Ma:kisedeg elo:
 nanog di o:leau da:feyo:.

To hendeleya timana:ki, halale sio:

¹¹ Ya:su e Ma:kisedeg o:ngo: dowo: a:la:likiyo:,
 to nolo: sa:ma:no:wo: o:a:lab ko:sega, gio: mo:iligi
 da:da:lab ko:lo:, niyo: to nolo: gimo:wo: fanda

walama:no:wo: halaido:. ¹² Gio: Kelisowo: mo:lu dowo: ko:lo:, giliyo: kalu nolbo:wo: Godeya: to mano: o:li walama:no: dowo: ko:sega, Godeya: to man ho:gi di a:no: nolba:yo: gimo:wo: wa:ka a:walama:no: dowo:lo:b. Gio: so:wa tuo:lun o:ngo: dowakiyo:, ma:n halaido:wo: mo:naki, bo ibko: na:lab. ¹³ Kaluka:isale abeyo: bolo: na:lab a:no: so:wa tuo:lun o:ngo: o:iliki, man digalo: dimidama:no:wo: e babale dowo: ko:lo:lab. ¹⁴ Ko:sega kalu analia:sa:ga:lo: asululiab a:no:, ma:n halaido:wo: a:ma: nan. Inino: man nafa o:lia: mogago: o:lia:yo: ho:lono: tambo aloba:da:likilo: dinafa asululiabo: o:m.

6

¹⁻² Kaluka:isale Kelisowo: ho:gi dowab amilo: to man wida:lab a:no: dia:ta:ga:, nili tilidabuwo: halaido: doma:ki nio: asulo: nolo: dia:ni ha:na:niki. Kaluka:isale Kelisowo: ho:gi dowab o:mo:lo: to man widano: we. Man mogago:wa:lo: soma:no: doba:da:lo: tililia: ha:nan a:no: ta:ta:ga:, Gode amilo: nodoma:no: man a:no:lo:, Gode amilo: tilida:ba:no: man widab a:no:lo:, ho:na to:lolakilo: dimidan man widab a:no:lo:, kaluwa: do:mo: amilo: dagi dia:takilo: dulugu sa:lan man widab a:no:lo:, kalu sowo:lo: dasi alifelema:no: man widab a:no:lo:, Godeya:lo: kaluka:isale mo:walila:sa:ga:lo: ko:ngo: mela:no: falasila:ma:ib man widab a:no:lia:yo:, Keliso ho:gi dowab o:mo:lo: wida:labo: o:m. Niliyo: to man widab a:no: dia:sa:ga:, to halaido: nol a:na doma: tina:niki. ³ Gode eyo: nio: mo:ka:laki

fogo: dimialega, nio: asulo: nolo: wa:ka dia:liki ha:na:no.

⁴⁻⁵ Kaluka:isale tilida:da:sa:ga:lo: dowo: a:no: Godeyo: ta:ta:sa:ga: ha:la:ya ha:nalega, a:ma:la: a:nodoma:kilo: tililia: mia:no:wo: togo: aundo:ma doma:ib. Kaluka:isale i a:no: asulo:wo: ko-laetabikiyo: ho:lana elen. Iyo: Godeya:lo: ha:fo:lo: disa:lan man a:no: fanda asululiakiyo:, Godeya: Mama o:lia: dowo:. Godeya: to nafa amilo: nudo: a:no: ba:ba:, a:la:ta:ga: Godeya: halaido: tif amilo: kalaba fa:la:doma:ib a:no:lo: iyo: o:ma ba:ba:.

⁶ Ko:sega kaluka:isale i a:no: a:ma:la: tililia:ga:lo: mia:no:wo: tog nowo: aundo:ma. Iliyo: Godeya: So:wayo: gola ba:ba: a:ma: ilikiyo:, e wa:ka i malana alu alitaki, sendelo alifa:yo: a:nga:lab.

⁷ To a:no: niyo: da:fe sa:ma:nigo:l. Hen no amio: ho:no: tinda:sa:ga: fowo: nafale heda:laliki, hendo: biso: a:ma:yo: ma:no:wo: nafale dia:ib ko:lo:, Gode eyo: hen a:no: nafale mesea:ki, halale alifa:ib. ⁸ Ko:sega hen no amio:, kis o:lia: bilis mogago: o:lia: a:no:ko: fa:la:ne. Hen a:no: wilo:ma dowaki, Godeya: ene gadio: alan us a:na tina:no:wo: mada ko:na:ma a:lab. A:la:ta:ga: edakiyo:, hen a:no: deya gili alifa:ib.

⁹ Ne milile, niliyo: hagugo: to we gimo:wo: halaido: so:lo:l ko:sega, gio: kalu o:leo:ngo:wo: mo:doma:ib a:la:tiasulo:l. Gode eyo: gi asuwa:taki gasili ko:lo:, gio: nafale mesa:no: dia:ib. ¹⁰ Gode e man digalo:le dimidan ko:lo:, eyo: man nafa gilo: tamin amilo: dimida:len a:no: mo:ga:lila:ma:ib. A:la:ta:ga:

6:6: Madi 10.22, Hibu 10.26-27, 1Yo:n 5.16
3.17-18, Madi 13.7,22

6:10: Hibu 10.32-34

6:8: Mo:mo:

gio: Gode o:lia:yo: ha:fo: disa: a:lalikiyo:, enedo: tilidabu kaluka:isale nolo: asuwa:ta:i ha:na:lab a:no:lo: mo:ga:lila:ma:ib. ¹¹ Niliyo: gio: man a:no: ko:lo: halale dimida:i ha:na:melea:ki asulo:l. A:la:dimida:lalikiyo:, kelego: gilo: tili asula:sa:ga:lo: yasisab a:no: hendele fa:la:doma:ib. ¹² Gio: tilidabuwo: mo:beakiyo: bo:sula:so:bo! Kaluka:isale tilida:da:sa:ga: hida:yo:wo: dia: ha:na:la:ga:lo: ha:sa yasila:lab i a:no:, enedo: dinali sio: a:no: tambo dia:ib ko:lo:, gio: mano: imiliga:lo: ko:ngo: dowa:bi.

Godeya:lo: dinali sio: a:no: hendele tilida:ba:niki

¹³ Gode eyo: Ablaham o:lia: dinali saefa:nikiyo:, Godelo: tinio: kalu imilig nowo: aundo:ma dowo: ko:lo:, ene to a:no: halale alifoma:kiyo:, ene wiya iliki saefa:. ¹⁴ Gode eyo: dinali saetakiyo:, “Niyo: gemo: mada sagale alitakiyo:, gilo: so:wa sa:la:la:i ha:na:lab a:no: modo:le fa:la:doma:ki ta:fa:no:” a:la:sio:. ¹⁵ Ablaham e kelego: a:no: fa:la:doma:ki, ha:sa yasila:i ha:na:la:ga:, dinali sio:wo: a:na di.

¹⁶ Niliyo: ninindo: dinali sio: a:no: halale alifoma:ki, nilo: tinio: kalu noma: wiya iliki saefa:no:. Niliyo: a:la:dimidalikiyo:, kaluka:isale tambowa:yo: kalu wilo: a:no: tili asulaki, towo: wa:kabiyo: mo:sa:ma:ib. ¹⁷ Gode elo: man dimidan a:no: ko:li nowo: mo:dimidama:ib ko:lo:, ko:ngo: mela:no: dowa:i ha:na:mela:ib. To a:no: Gode elo: kelego:lo: dimia:no: dinali sio: kaluka:isale i o:mo:wo: asuluma:ki fanda widakiyo:, dinali saefa: a:no: ene wiya ilikiyo: halaido:le saefa:. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: nio:

bo:fo:melea:ki, nio: elo:wa ane ko:lo:, kelego: a:la: noma:yo: nio: halale alitab. To a:la: a:namio: Gode eyo: mo:dikili sa:laki, asulo: elo:wo: mada mo:nodoma:ib. To nowo: enedo: dinali saefa:yo: o:m. Nowo: ene wi amilo: halale sio:wo: o:m. A:la:go:ko:lo: kelego: a:ma:yo: nililo: tili asulakilo: yasila:lo:l a:no: hendele fa:la:doma:ib a:la:liki halale alitakigab. ¹⁹ Nililo: tili asulakilo: yasiso:l a:ma:yo: nili asulo:wo: kowa:g o:ngo:ma: tili ta:li dofo:lab. Nili tilidabu a:no: Godeya: aya tina:sa:ga:yo:, helebeso:ga:lo: galalifa: us a:na tina:sen. ²⁰ A:la:do: dimida:sen o:leaumbo:, Ya:su eyo:lo: nio: asuwa:takiyo:, e tamina Godelo: sab us a:na tigini ane ko:lo:lab. A:la:dimidab amio: Ya:su eyo: Ma:kisedeg elo: nanog di o:leo:ngo: diaki, bobalo: so:mea:sen misa: kalu ko:ngo: mela:no:le a:lab.

7

Ma:kisedeg e bobalo: so:mea:sen kalu dowo:

¹ Ma:kisedeg e Salem hen a:ma: misa: kalu alano: e a:la:ta:ga:, Gode Iwalulo: A:lab a:ma: ene bobalo: so:mea:sen kaluwo: e. Ablaham eyo: misa: kalu nol o:lia:lo: bubo:wo: tinia:sa:ga: a:ma:la: ya:len amio:, Ma:kisedeg eyo: Ablahamo: a:na gidaki, Ablaham e halaido: mesea:ki dulugu sio:. ² Eyo: a:la:dimidabikiyo:, Ablaham eyo: bubo:wo: tinia:sa:ga:lo: kelego: di a:no: do:la:fo: aloba:da:sa:ga:, do: imilig alobanaefa: a:no: Ma:kisedeg emo: dimi. Ma:kisedeg a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “Man digalo:wa: misa:

kalu alan.” A:la:ta:ga: Salem hena: misa: kalu alan a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “Ha:salo: mesa:no:wa: misa: kalu alan.” ³ Godeya: to sa:sa:lo: a:namio:, Ma:kisedeg ene iyayo:, anowo:, ema:mu i mo:mio:wo:lo: mo:sa:sa:lo: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: elo: sa:la:li ho:len o:lia: elo: sowo: ho:len o:lia:yo: mo:sa:sa:li alifa:. E Godeya: So:wayo: o:ngo: dowaki, bobalo: so:mea:sen kalu mela:no: dofo:lab.

⁴ Giliyo: Ma:kisedeg e wiyo: alano:lo:b a:la:asuluma. Nili ma:mu Ablaham eyo:, Ma:kisedega: wiyo: alan dowo: a:la:li widaki, elo: bubo:wo: tinia:sa:ga:lo: kelego: dia:mio: a:no: do: imiligo: Ma:kisedeg emo: dimi. ⁵ A:la:ta:ga: tif amio: Libai e Ablahama: eso:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo:, Mo:sa:sa: ele difa: a:no: ko:lo: kudu ha:nakiyo:, Libaiya: e so:lo: amilo: kalu nolo:, bobalo: so:mea:sen kalu doma:ki da:feyo:. So:mea:sen kalu i a:no: Isolael kaluka:isaleya: ili ao i ko:sega, Isolael kaluka:isale iliyo: kelego: do: imilig alobanaefa: a:no: so:mea:sen kalu imo: dimia:sen. ⁶ Ma:kisedeg e Libaiya: ene eso:lo:ma ko:sega, Ablahama: ene kelego: do: imilig alobanaefa: a:no: Ma:kisedeg e di. A:la:ta:ga: Godeya:lo: dinali saefa: a:no: Ablaham eyo: o:ma di ko:sega, Ma:kisedeg eyo: Ablahamo: nafale mesea:ki dulugu sio:. ⁷ Kalu abeyo: kalu nolo: halaido: mesea:ki dulugu sa:lab a:no: alandeyo: o:m. A:la:ta:ga: elo: dulugu sa:lab a:no: e ha:g amilo: dowo:wo: o:m. Kaluka:isaleya:yo: tambowo: a:la:asulo:. ⁸ Libaiya: eso:lo: amilo: kelego: do: imilig alobanaefa:lo: dia:sen a:no:,

henfelo: kalu ko:lo: iyo: sowa:lab. Ko:sega Godeya: ene bugo: amio: Ma:kisedeg e mela:no: mela:no: sab a:la:sa:sa:lifa: da:lab ko:lo:, kalu nolo: e tinio: ko:lo:lab. ⁹⁻¹⁰ Niliyo: we aumbo: o:li asuluma:no:. Libaiya: so:lo: iyo: kelego: do: imilig alobanaetab a:no: dia:len. Tamin amio: Ablaham eyo: Ma:kisedego: galilia:sa:ga:, boba kelego:lo: dimi a:namio:, Libai elo:mala dimido:. Ko:sega Libai e Ablahama: ene ho:bo: a:na a:lab ko:lo:, Ablaham eyo: dimiabiyo:, Libai eyo:lo: dimi ko:lo:lab.

Ya:su e Ma:kisedeg o:ngo: dowo:

¹¹ Mo:luwo: Gode eyo:, Libaiya: so:lo: a:ma:lo: bobalo: so:mea:no: nanog a:no: asulakiyo:, eleyo: kaluka:isalemo: dimi. Nanog ililo: dimida:len a:ma:yo: mogago: hama:no:wo: tambo ilili alifa: kibo:bowo:, bobalo: so:mea:sen kalu ko:li nowo: mo:mebabe. Ko:sega kalu ho:gi mio: a:no: A:lona: so:lo:wa a:la:ta:ga: mio:ma. E Ma:kisedega: so:lo: o:leo:ngo: ko:li fa:la:dowo:. ¹² Gode eyo: bobalo: so:mea:sen kalu tamin amilo: elen i a:no: ta:taki, ho:gi ko:li nowo: da:feakiyo:, eleyo:lo: ho:gi dia:ta:sen. ¹³⁻¹⁴ Bobalo: so:mea:sen kalu ho:gi so:lo:l we, Alan Ya:su e ko:lo: so:lo:l. E Libaiya: so:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:ma. E Yudaya: ene eso:lo:wa a:la:ta:ga: mio: ko:sega, Yudaya: eso:lo: a:ma:yo: Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen u dibido: a:namio: nanogo: mo:dia:sen. Mo:wo: Mo:sa:s eyo: ele dia:takiyo:, Yudaya: eso:lo:wo: nanogo: hen a:na dia:melea:kiyo: mo:saefa:. ¹⁵ A:la:ta:ga: o:go: bobalo: so:mea:sen kalu ho:gi nowo:, Ma:kisedeg

o:leo:ngo: ko:lo: fa:la:dowabi bo:do:l ko:lo:, to nilo: sio: we o:go: kalaba fa:la:dowab ko:lo: gio: o:li asuluma:ib. ¹⁶ Mo:sa:sa: ele difa: a:namio: bobalo: so:mea:sen nanog a:no: Libaiya: eso:lo: a:ma: ka dia:li ya:sen. Ko:sega Ya:su elo: boba so:meakilo: nanog di a:no:, Mo:sa:sa: ele difa: a:na a:la:ta:ga:yo: mo:di. Ya:su e ko:ngo: mela:no: dowo: ko:lo:, halaido: enedo: a:na ilikiyo: nanogo: a:na di.

¹⁷ Godeya: ene bugo: amio: E ko:lo: fanda sa:laki a:la:sio:,

“Ma:kisedeg elo: nanog di o:leaumbo: gi diaki,

Ge bobalo: so:mea:sen kalu ko:ngo: mela:no: dofo: ha:na:mela:ib.”

¹⁸ Mo:lulo: ele difa: a:ma:yo:, kaluka:isaleyo: digalo:wo: mo:fa:la:do alifa: ko:lo:, ele a:no: o:ngo:malo:ngo: dowabiki, Gode eyo: ha:la:ya ta:fo:. ¹⁹ Mo:wo: ele a:ma:yo: kaluka:isaleyo:lo:, kelego: imilig nowo:lo: digalo: nafalelo: mo:ta:fa:no: dowo:. A:la:fo:ko:lo: nio: Godeya: aniba ege dofo: ha:na:melea:ki, Gode eyo: tog ho:gi nowo: fadaefa: Tog ho:gi a:ma:yo: tamin amilo: elen tog a:no: tinio: ko:lo:lab.

²⁰ A:la:ta:ga: Gode eyo: tog a:no: kolaefa:nikiyo:, to enedo: a:no: halale alitakiyo:, halaido: dinali sio:. Mo:luwo: so:mea:sen kalu nowo: nanog dima:ki da:feakiyo:, towa:yo: halale alitakiyo: a:la:bo: mo:dinali saeta:i mio:. ²¹ Ko:sega Gode eyo: Ya:su e bobalo: so:mea:sen kalu da:fe alitakiyo:, enedo: dinali sio: a:no: halale alitaki, ene wi amio: a:la:saefa:.

“Ne Alan, niyo: towo: halaido: saeto:l ko:lo:, asulo:
 ko:li no:wo: mada mo:doma:no:
 ‘Ge bobalo: so:mea:sen kalu ko:ngo: mela:no:
 dofo: ha:na:mela:ib.’”

²² Nio: Godeya dowaki ege mesa:no: a:la:likilo:
 Godeya:lo: dinali sio: a:ma:yo: tog tamin amilo:
 delen a:no: tinio: ko:lo:lab. Dinali sio: a:no:
 asula:likilo: ele ba:da:mela:no:wo: Ya:su o:m.
²³ So:mea:sen kalu mo:lulo: elen a:no: sowab
 amio: noma: dia:li a:la:li ya:len ko:lo:, nanog
 a:no: kalu modo:wa: dia:i mio:. ²⁴ Ko:sega
 Ya:su e ko:ngo: mela:no: mela:ib ko:lo:, bobalo:
 so:mea:sen nanog elo: di a:no: mo:edaki, ko:ngo:
 mela:no: dowa:i ha:na:mela:ib. ²⁵ A:la:ma:no:
 da:fe alifa: ko:lo:, Ya:su e ni asuwa:foma:kiyo:,
 ko:ngo: mela:no: iliki Godemo: dulugu sa:la:lab.
 A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleyo: Ya:su eya a:la:ta:ga:
 Godelo: amilo: yab a:no:, Ya:su eyo: o:li asuwa:taki
 hendele gasilia:lab ko:lo:, i a:no:lo: mela:no:
 mela:no: mela:ib.

²⁶ So:mea:sen misa: kalu o:leo:ngo:wo: hendele
 ni o:lia:yo: ege dowab. E malilo: dowo: ko:lo:,
 e amio: mogago:wo: aundo:ma. E go:go:do:le
 dowo: ko:lo:, mogago:lo: dimida:sen kalu o:lia:yo:
 alobanaga:ta:ga: ko:na: a:lab. A:la:ta:ga: Gode
 eyo: e Hebene iwalu dulugu alita:ga: ta:fo:lab.
²⁷ Ya:su e so:mea:sen misa: kalu nol o:ngo:ma.
 Iliyo: ho:lono: tambo bobayo: so:mea:sen.
 Tamin amio: mogago: enedo:wa ilikiyo:, boba
 enedo: ko:le dimia:sa:ga:yo:, a:ma: fa:s amio:
 kaluka:isaleya:lo: mogago: dimido: a:na iliki,
 boba nowo: a:na dimia:sen. Ko:sega Ya:su eyo:

a:la:do: mo:dimido:. Eyo: ho:len imilig amio: eneko: dimi ko:lo:, nanog elo: dimido: a:ma:yo: ho:lenu: ta:i mio:wo:lo:, dowai ha:na:no:wo:lo: halaido:ko: dofo: ha:na:mela:ib. ²⁸ Mo:sa:sa: ele difa: a:ma:yo:, henfelo: kalu halaido:lo:ma dowalab i a:no: bobalo: so:mea:sen misa: kalu doma:ki da:fea:sen. Ko:sega ele difa: a:ma: fa:s amio:, Godeya: ene wiya ilikiyo:, to enedo:wo: halaido: doma:ki a:na saefa: ko:lo:, to saefa: a:ma:yo: ene so:wayo: bobalo: so:mea:sen kalu ta:fo:. A:la:ta:ga: so:wa a:no: ego: nafale dowaki, nanog a:no: ko:lo: dimida:i ha:na:mela:ib.

8

Kaluka:isaleyo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog ho:gi a:no: we

¹ To nililo: sio: a:ma: ha:go: we. Nili bobalo: so:mea:sen kalu alandeyo: nowo: a:lab ko:lo:, e Hebene ha:na:sa:ga:yo:, wabulun dowaki Iwalulo: A:lab Gode a:ma: dagi ililiba asifo:lab. ² Eyo: Galala: Mada Malilo:le us a:namio: nanogo: dimida:lab. Galala: a:no: Godeya: Malilo: a usa a:lab ko:sega, a a:no: kaluwa: dimido:ma. Godeya: ene dimido: ko:lo:, Ya:su e nanogo: a:na dimida:lab.

³ Bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: nanog a:no: we. Iyo: tambo Godemo:wo: boba kelego:wo: dimiaki, a:la:ta:ga: no:wo:lo: so:mea:sen. Ililo: dimido: o:leaumbo: nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu Ya:su eyo:lo: Godemo:lo: boba kelego: dimia:no:wo: da:lab. ⁴ Ya:su e henfelo: kalule kibo:bowo:, e bobalo: so:mea:sen nanog a:no: mo:dimidamabe. Mo:wo: Mo:sa:sa: ele a:ma:lo: saefa: o:leaumbo:, bobalo: so:mea:mela:no: kalu

nolo: o:ma da:fe alifelo: ko:lo: elen. ⁵ Kalu i a:ma:yo: henfelo: wenamio: Godeya: ene Malilo: a a:nami dia:len. Ko:sega a a:no:, Godeya: ene Malilo: a, Hebenelo: a:lab misido: a:no: ko:lo: dede dimido:. Mo:sa:s eyo: Godeya: Malilo: ayo: so:ga: dima:kiyo:, Gode eyo: emo:wo: widakiyo: a:la:sio:, “Na:no: misio:wa dowakilo: gemo:lo: wido: o:leaumbo: giyo: dede dimida:bi.”

⁶ Ko:sega nanogo: Ya:suwa:lo: dimida:lab a:no: nafale fa:la:dowaki, nanog bobalo: so:mea:sen kaluwa:lo: tamin amilo: dimido: a:no: a:ma: tinio: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: kaluka:isalelo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog ho:gi a:namio: Ya:su e us kalu alan dowo: ko:lo:, tog ho:gi a:ma:yo: tog mo:lulo: ya:len a:no: tinio: ko:lo:lab. Mo:wo: tog ho:gi a:ma:lo: dinali sa:lab a:ma:yo:, dinali sio: mo:lulo: elen a:no: tinio:.

⁷ Kaluka:isaleyo: Gode o:lia: ege doma:no: a:la:likilo: tog mo:lulo: delen a:no: o:li dowo: kibo:bowo:, Gode eyo: tog ho:gi nowo: mo:fadamabe.

⁸ Ko:sega Gode eyo: kelego: nolo: mo:ego:le dowo: a:no: ba:da:sa:ga:, kaluka:isalemo:wo: a:la:dinali saefa:, “Alan eyo: a:la:sio:, Ho:len nowo: fa:la:dowalikiyo:, niyo: kaluka:isalelo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog ho:gi nowo: dimidama:nigo:l.

To saeto:l a:no: Isolael kaluka:isale o:lia: Yuda kaluka:isale o:lia:mo: saetakigo:l.

⁹ Tog ho:gi we, tog tamin amilo: ini ema:mui o:lia:mo:lo: saefa: o:leo:ngo:ma.

- Tamin amio: kaluka:isale i a:no: Isib hen
 a:na a:la:ta:ga: dagi nilo:ma: sili alita:sa:ga:
 tililia:mio: ko:lo: a:na saefa:
 Ko:sega to nilo: saefa: a:no: iyo: mo:kudu ane
 ko:lo:,
 niyo:lo: imo:wo: fa:s dimi.
- 10 Tog ho:gi dia:takiyo:, nilo: Isolael kaluka:isale
 o:lia:lo: to saefa:nigo:lo: a:no: we.
 Ele nilo:wo: iyo: asuluma:ki, inin asulo:wa sa:sa:li
 alifa:no:
 Iliyo: ele a:no: kudu hamana:kiyo:, inin
 himuwa dia:fa:no:
 Ili Godeyo: ne doma:no: a:la:ta:ga:
 Iyo: kaluka:isale nino: doma:ib.
- 11 Iliyo: ne asulaki, wilo: di kalu o:lia: wa:feyo:
 kalu o:lia:ma:yo:
 tambo ne mada fanda asuluma:ib.
 Iyo: o:ma asulufo:lab ko:lo:, kalu noma:yo: ene
 so:lo: o:lia: mili kalu o:lia:mo:wo:
 ‘Giyō: Godeyo: asuluma’ a:la:bo: wa:kabiyo:
 mo:wida:mela:ib.
- 12 Ililo: mogago: dimida:len a:no: halaki
 ga:lila:ma:no: ko:lo:,
 wa:kabiyo: mo:asuluma:no:,” Gode eyo:
 a:la:sio:.
- 13 Gode eyo: tog we “ho:gi” a:la:wikili ali-
 takiyo:, tog mo:lulo: delen a:no: nanogdo:ma
 dowab a:la:widakigab. Tog a:no: halaido:lo:ma
 dowaki, kelegema:nigab.

9

Malilo: Ayo: henfelo: wena di

- ¹ Kaluka:isaleyo: Gode o:lia:lo: ege doma:no:

tog mo:luwo: elen a:namio:, henfelo: wenamio:
malilo: ayo: delen, a:la:ta:ga: gulugululakilo: dim-
idan eleyo:lo: delen. ² Iliyo: Godeya: malilo:
ayo: helebeso:ga: di alifa:. A a:namio: a:la:
galala:. Galala: tamin amilo: a:no: Galala:
Malilo: a:la:wikilo:. Galala: us a:namio: asondo:
do:itakilo: ta:li mesa:no:wo: delen, a:la:ta:ga:
ma:ndo: dia:ta:sen i fofodo:wo:lo: a:na delen.
A:la:ta:ga: Godemo:lo: dimian ma:n so:fa:yo:lo:
a:na delen. ³ A us a:namio: helebeso:go: de-
hedakilo: galala: no:wo: dowo: ko:lo:, a:no: Galala:
Mada Malilo:le a:la:wikilo:. ⁴ Galala: Mada
Malilo:le us a:namio: kelego: nolo: delen. Mun
nafa fa:la:doma:kilo: so:kugulu so:da:sen i fo-
fodo: a:no:, go:la: tambo oga:di alifa: ko:lo: a:na
delen. A:la:ta:ga: nowo: i bokisi ko:lo: delen.
Kaluka:isalelo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog
a:no: asula:mela:no:wo: i bokisi a:no: ko:lo: delen.
Bokisi a:no:lo: go:la:yo: tambo oga:di alifa:. I
bokisi us a:namio: kelego: otalen ko:lo: da:lab.
Fafu go:l amilo: dimido: a:namio: manayo: a:na
difa: ko:lo: da:lab. A:la:ta:ga: A:lona: ene ido:mo:
howo:wo: tamin amilo: fa:la:dowo: a:no:lo: usa
da:lab. A:la:ta:ga: u amilo: ele saetakilo: tolo:
sa:sa:lo: a:la: a:no:lo: a:na da:lab. ⁵ I fofodo: wa:l
a:namio: ka:lub* o:leo:ngo: misido: a:la: nowo:
momadela:sa:ga: ta:fo:lab. Kelego: a:la: a:ma:yo:
Godeya: ene halaido: fo:fo:lesodo: a:no: ko:lo:
wida:melea:ki ta:fo:lab. A:la:ma: a:ful a:ma:yo: i

9:3: Kis 26.31-33   **9:4:** Kis 16.33, 25.10-16, 30.1-6, Nam 17.8-11,
Lo 10.3-5   **9:5:** Kis 25.18-22   * **9:5:** Ka:lub a:la:do: sa:lab a:no:
ma:mula: kalu o:ngo: dowo: ko:sega, ka:lub a:no: a:fuldo: dowaki,
nanogo: ko:li dimida:ma:no: dowo: ko:lo: ta:fo:.

fofodo: wa:l a:na ha:gulufo:lab ko:lo:, a:ful ha:g
a:namio: kaluka:isaleya: mogago: dimido: a:no:
halaki ga:lila:melea:kiyo:, ho:bo:wo: a:na tulu al-
ifela:sen. Ko:sega o:g wenamio: towo: tambowo:
mo:dinafa fanda sa:ma:no:.

⁶ Kelego: a:no: tambo a:la:dimidalifela:sa:ga:
ta:fo:len ko:lo:, ho:lenu: tambo amio: bobalo:
so:mea:sen kalu iyo: galala: tamin amilo: a:na
tina:sa:ga:, nanogo: ko:li ko:lilo: dimida:sen.

⁷ Ko:sega Galala: Mada Malilo:le us a:namio:
bobalo: so:mea:sen misa: kalu imilig a:no:ko:
tina:sen. Dona imilig a:namio: ho:lenu: imiliga
nanogo: a:na dia:ni tina:sen. No: ho:bo:wo:
aundo:malamio:, us amio: mo:tina:sen. Mogago:
enedo: dimido: a:no:lia: kaluka:isaleya:lo:
mogago:wo: mo:asulakilo: dimida:len a:no:lia:yo:
hala:ma:ki, ho:bo:wo: dia:sa:ga: Godemo: dimia:ni
tina:sen. ⁸ Ililo: dimida:len a:na ilikiyo:, Godeya:
Mama eyo: nimo:lo: wido:wo: we. Godeya: Malilo:
a a:no: o:dialifo:liki nanogo: dia:lab amio:, Galala:
Mada Malilo:le us amilo: tina:no: tog a:no: semo:
kolaefa: ko:lo:lab. ⁹ Man ililo: kudu ane a:no:
o:gdo: wenamio: nimo: fanda asuluma:ki widaki
go:. Man a:no: kudu ha:nakiyo:, iliyo: boba kelego:
o:lia: no: ho:bo: o:lia:yo: Godemo:lo: dimia:len
a:namio:, man a:ma:yo: ili asulo: a:no: mo:hala:
ko:lo:, go:go:do: nafaleyo: mo:ta:fo:.

¹⁰ Man a:no:
henfelo: do:mo:wa:no: ko:lo: dimida:len. Ele ko:li
ko:lilo:, ma:no:lo:, ho:no:lo:, hala dimido: ko:li
ko:lilo: to:go:dema:no: a:no:lo: dimida:len ko:sega,
Gode eyo: kelego: tambo nafale dimidama:no:wo:
tog ho:gi a:no: dia:tab amio:, tamin amilo: tog

delen a:no: a:na ta:fo:.

Ya:suwa: ho:bo: a:ma:yo: nili mogago:wo: hala:lab

¹¹ Ko:sega Gode elo: tog ho:gi nafalelo: dia:tab a:namio:, Ya:su Keliso e, bobalo: so:mea:sen misa: kalu fa:la:dowo:. E nanog a:no: diakiyo:, Godeya: ene Malilo: a, Hebenelo: a:lab us a:na tiane. A Ya:sulo: tiane a:no: kaluwa: dagiya:lo: mo:dimido: ko:lo:, a a:no: henfelo: wema:no:ma. A a:ma:yo: Malilo: a tamin amilo: dimido: a:no: tinio: ko:lo:lab. ¹² Ya:suwo: a a:na tiha:nakiyo:, goudi ho:bo: o:lia: kao kalofo ho:bo: o:lia: a:no: ko:lo: dia:ga: tianema. E Galala: Mada Malilo:le us a:namio: ho:len imilise a:na tinakiyo:, nili mogago: dimida:sen a:ma: su silimeakiyo:, ene ho:bo:ko: dia:ga: dimi. Elo: dimido: a:namio:, nio: mela:no: mela:no:wo: dimita:ga: ta:fo: ko:lo:, wa:kabiyo: mo:dimidama:ib. ¹³ Man tamin amilo: dimida:len a:namio:, goudi ho:bo: o:lia: kao de ho:bo: o:lia:, kao mala ko:lo: so:fa: go:m a:no:lia: dia:sa:ga:, kaluka:isale inina tambo fifi alitab amio:, henfelo: do:mo: ililo:wo: Godeya: si wa:l amio: nafaleyo: o:ngo: ta:fo:. ¹⁴ A:la:dimida:len ko:sega Kelisowa: ho:bo: a:ma:yo: no: ho:bo: a:no: mada tinio:lo:b a:la:asulo:l. E amio: hala dimido: nowo: mada aundo:ma. Ko:ngo: mela:no: Mama a:ma: halaido: a:na ilikiyo:, Ya:su eyo: mela:no: enedo: a:no: Godemo: boba dimi ko:lo:, ene ho:bo: a:ma:yo: nilido: asulano: tambo to:go:de alifela:lab. A:la:fo:ko:lo: niliyo: ele kudu ha:nakilo: soma:no:lo: doba:da:lo: tililia:ga: ha:na:sen man

---

9:13: Wkp 16.15-16, Nam 19.9,17-19, Hibu 10.4   **9:14:** 1Bid 1.18-19

a:no: ta:takiyo:, Gode mela:no: a:lab a:ma: nanogo:
hendele dimidama:ki ta:fo:.

¹⁵ A:la:fo:ko:lo: nio: Gode o:lia:lo: ege doma:no:
tog ho:gi a:namio:, Ya:su e, us kalu dowo: ko:lo:lab.
Kaluka:isale Godeya:lo: ho:leli a:no: ko:ngo:
nafale mesa:no:, Godeya:lo: dinali sio: a:no: ko:lo:
dima:kiyo:, Ya:su e sowakilo: su silime a:ma:yo:
nio: a:ma:la: kilili. Eyo: a:la:dimidakiyo:, nio: ele
a:ma: ha:ga ilikilo: mogago: dimida:len a:no: ga:li
mesea:ki ta:fo:. ¹⁶ Kaluwo: semo:sowo: ilikiyo:,
ene dabuno:, kalu abe dia:iba:le a:la:liki dinali
saetaki sa:sa:lifa: ko:lo:, kalu a:no: mo:sowo:
o:a:lab amio:, to saetakilo: sa:sa:lo: a:no: madali
o:dia:fo:mela:ib. ¹⁷ Mo:wo: kaluwo: sowab
a:namio:, to saetakilo: sa:sa:lo: a:no: nanogo:
a:na dia:ib. Kalu a:no: o:salikiyo:, to sa:sa:lo:
a:no: nanogo: aundo:ma dowab. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo:
tog mo:luwo: kaluka:isalelo: Gode o:lia:lo: ege
dowa:sen a:no: kolama:nikiyo:, Mo:sa:s eyo: no:
ho:bo: a:na ilikiyo:, togo: kolaefa:. ¹⁹ Tamin
amio: Mo:sa:s eyo: Godeya:lo: ele difa: a:no:
tambo kaluka:isalemo:wo: agele mea:sa:ga:yo:,
eyo: kao ho:bo: o:lia: goudi ho:bo: o:lia: a:no:
ho:n o:lia: wo:gela:sa:ga:, sibi fo:n genelo: nolo:
dia:sa:ga:, hisob i a:na melo: ko:lo:, ho:bo:wa
degelelia:sa:ga:yo:, bugo: o:lia: kaluka:isale
o:lia:ma: wa:la fuga a:la:li ane. ²⁰ Mo:sa:s eyo:
dimidakiyo: a:la:sio:, “Gode eyo: nio: ele saefa:
we kudu hamana:ki dimi ko:lo:, to a:no: halaido:
saetakiyo:, ho:bo: wema: mulu alito:l” a:la:sio:.

²¹ A:la:do: fuga a:la:li ane o:leaumbo:, eyo:
Godeya: malilo: a o:lia:, Godeya: wi duludakilo:

dian kelego: a:namio:lo: ho:bo: a:ma: tambo fuga alifela:li ane. ²² Godeya:lo: Mo:sa:sbo:lo: ele difa: a:ma:yo: a:la:sio:, “Kelego:wo: tambo Godeya: siwa:l amio: malilo: fa:la:do alifoma:kiyo:, ho:bo: a:ma: dimidaliki, malilo:wo: a:na fa:la:doma:ib.” Ho:bo:wo: mo:tulalega, mogago: dimido: a:no: ko:lo: halakiyo: mo:ga:lila:sen.

²³ Henfelo: wenami kelego: malilo: ayamilo: da:lab a:no:, kelego: Hebenelo: a:lab a:no: ko:lo: da:feaki dede difa: ko:lo:, henfelo: kelego: a:no: no: ho:bo: a:ma: ilikiyo:, Godeya: siwa:l amio: malilo: ta:felo:. Ko:sega kelego: Hebenelo: da:lab a:no: no: ho:bo: a:ma:yo: mo:mulu alifelo:. Kelego: a:no:, ho:bo: nafale noma:, no: ho:bo:lo: tinio: a:ma: ilikiyo: malilo: ta:felo:. ²⁴ Ya:su e, henfelo: wenamilo: Malilo: a us a:namio: mo:tiane. Henfelo: amilo: a a:no:, Hebenelo: a:lab a:no: ko:lo: dedaki di. A:la:fo:ko:lo: Ya:su e Hebeneka tigini ha:na:sa:ga:, o:go: nio: ko:lo: asuwa:ta:liki, Godeya: anibdeya sab. ²⁵ Henfelo: wenamio: bobalo: so:mea:sen misa: kalu iyo: donayo: tambo amio: Galala: Mada Malilo:le us a:na wa:ka wa:ka a:la:tina:sen. A:la:ta:ga: iyo: ini ho:bo:leyo: mo:dia:ga: tina:sen. Ko:sega Ya:su eyo: wa:ka wa:ka a:la:bo: mo:dimido:. ²⁶ Ya:su eyo: henfelo: wenamilo: bobalo: so:mea:sen kaluwa:lo: dimida:sen o:leau dimido: kibo:bowo:, Ya:su e henfelo: welo: ho:gi dimido: a:na a:la:ta:ga:, nalgalo:wo: dia:li ya:melebabe. Ko:sega e a:la:do: mo:dimido:. Elema:no: ho:len dowab wenamio:, Ya:su e ho:len imilig a:naka fa:la:dowaki, ene ho:bo: tulo: a:ma: iliki, man mogago:wo: tambo

dila: 27 Kaluka:isaleyo: we au sowa:lab. E ho:len imilise noamio: sowa:sa:ga:, mo:walilima:no:wa kagama:ib. 28 O:leaumbo: ho:len imilise amio:, Keliso eyo: kaluka:isale tambowa: mogago: dilaki, ene do:mo:ko: dimi. A:la:ta:ga: e andeb fa:la:dowakiyo:, mogago:wo: mo:dila:ma:ni mia:ib. Eyo: kaluka:isale elo: yasila:len a:no: tambo a:ma:la: gasilaki, mela:no: dimia:ni mia:ib.

10

Ya:suwa:lo: boba dimi a:no: dowa:i ha:na:mela:ib

1 Nio: Mo:sa:sa: ele difa: a:no: ba:dakiyo:, kelego: nafa tif amilo: dia:no: a:no: ka misili ba:ba:. Ele difa: a:no: mama dede dimido: o:ngo: elen. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleyo: ele ha:ga iliki, ili mogago: dimido: a:no: hama:kiyo:, donayo: tambo amio: no: ho:bo:wo: Godemo:wo: wa:ka wa:ka a:la:dimia:len. Ko:sega kaluka:isaleyo: Godeyo: wabudakilo: elo: amilo: ya:lab a:no:, no: ho:bo: dimia:lab a:ma:yo: iyo: malilo: nafaleyo: mada mo:ta:ta:sen. 2 Ililo: no: ho:bo: imilise dimi a:ma:yo: iyo: malilo: nafale tambo ta:fo: kibo:bowo:, ililo: mogago: dimida:len a:no: wa:kabiyo: mo:asulaki, no: ho:bo: dimia:no:wo: elemabe. 3-4 Ko:sega o:ngo:ma. Kaowa: ho:bo: o:lia: goudiya: ho:bo: o:lia:ma:yo: mogago:wo: mada mo:hala:ma:ib. A:la:fo:ko:lo: donayo: tambo amio: ili mogago:wo: hama:kiyo:, no: ho:bo:wo: dimia:len ko:lo:, iliyo: a:la:dimida:likiyo: mogago: enedo:wo: wa:ka asula:len.

5 A:la:fo:ko:lo: Keliso e henfelo: wena mia:nikiyo: Godemo:wo: a:la:sio:,

“Giyo: boba kelego: o:lia: no: ho:bo: so:mea:sen a:no:lia:yo: mo:asulab ko:sega,
Giyo: do:mo: nilo:wo: dimidaefa.”

6 Mogago: hama:kilo: boba gemo:lo: dimia:sen o:lia:
no: so:da:sa:ga:lo: dimia:sen a:ma:yo: ge mo:sagale alifa:.”

7 A:la:ta:ga:yo:, to nowo: a:la:sio:, “Ni Gode, tamina gi bugo: amio: niyo: a:la:dimidama:ib a:la:do: sa:sa:lifa: o:leaumbo:,
o:go: ne gilo: asulo: au dimidama:ni, ya:ga: so:l.”

8 Tamin amio: Ya:su eyo: Godemo:wo: a:la:sio:, “Giyo: boba kelego: o:lia: no: ho:bo: so:mea:sen a:no:lia:yo: mo:asulab. A:la:ta:ga: mogago: hama:kilo: boba gemo:lo: dimia:sen o:lia: no: so:da:sa:ga:lo: dimia:sen a:ma:yo: ge mo:sagale alifa:.” Ko:sega ele difa: a:ma: sa:lakiyo:, boba kelego: a:no: dimia:bi a:la:saefa:. ⁹ A:la:ta:ga:yo:, Ya:su eyo: to nowo: a:la:sio:, “Ne gilo: asulab au dimidama:ni, ya:ga: so:l.” A:la:go:ko:lo: Gode eyo: tog tamin amilo: elen a:no: ta:taki, mogago:lo: hama:no: tog ho:gi nowo: difa: ko:lo:lab.

¹⁰ Godeya:lo: asulab au kudu ha:nakiyo:, Ya:su Keliso eyo: ene do:mo:wo: Godemo: boba dimi. Elo: dimido: a:ma: ilikiyo:, nio: nafa malilo: ta:fo:lab. Ya:su elo: ho:len imilise amilo: dimido: a:ma:yo:, ho:lono: ta:i mio:wo:lo:, dowa:i ha:na:no:wo:lo: halaido: dofo:lab.

¹¹ Bobalo: so:mea:sen kalu iliyo: ho:lenu: tambo nanogo: dimida:likiyo:, no: ho:bo:wo: Godemo: wa:ka wa:ka a:la:dimia:lab. Ko:sega no: ho:bo: a:ma:yo: man mogago: a:no: mada mo:dila:lab.

¹² Ko:sega Keliso e nili mogago:wo: hama:kiyo:, ho:len imiliseya ene do:mo:wo: boba dimi ko:lo:, boba dimiab a:ma:yo: dowa:i ha:na:mela:ib. Eyo: a:la:dimida:sa:ga:yo:, e ha:na:sa:ga: Godeya: ene dagi ililiba asifo:lab. ¹³ Ya:suwo: a:na silikiyo:, gis kalu elo:wo: tambo Gode eyo: e ha:g ami dia:foma:ki, e yasisab. ¹⁴ Mo:wo: elo: ho:len imilig amilo: boba dimi a:ma: ilikiyo:, kaluka:isaleyo: Godeya: siwa:l amio: digalo: nafale ta:fo: ko:lo:, i a:no: ko:ngo: ka mela:ib. Gode elo: malilo: kaluka:isale ta:fo:labo: i o:m.

¹⁵ To a:no: hendele a:la:bo: fanda widakiyo:, Mama Malilo: a:ma:yo:lo: towa:yo: a:la:sio:,

¹⁶ “O:g ho:len a:namio:, tog ho:gi dia:takiyo:, niyo: kaluka:isale o:lia:lo: to saefa:nigo:l a:no: we. Ele nilo:wo: iyo: asuluma:ki, inin asulo:wa sa:sa:li alifa:no:.

Iliyo: ele a:no: kudu hamana:kiyo:, inin himuwa dia:fa:no:.” Alan eyo: a:la:sio:.

¹⁷ Eyo: to heb nowo: kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Ililo: mogago: ko:li ko:lilo: dimida:len o:lia: ele o:go:sa:len o:lia:yo: ga:lilaki wa:kabiyo: mo:asuluma:no:.” Mama Malilo: eyo: a:la:sio:.

¹⁸ Gode eyo: man mogago:wo: hala:sa:ga: ga:lila: amio:, mogago: hama:kilo: boba wa:kabilo: a:dimia:no:wo: mada aundo:ma doma:ib.

Niliyo: hendele tilida:da:sa:ga; Gode aniba doma:niki

¹⁹ A:la:fo:ko:lo: ni nao nado i, Ya:suwa: ho:bo: a:na ilikiyo:, nio: Galala: Mada Malilo:le a:namio: mo:tagilaki tigini ha:na:no:. ²⁰ Tamin amio: Godelo:wa tinakiyo:, so:g dehedo: a:na a:la:ta:ga: tina:sen ko:sega, o:go: so:g dehedo: a:no: Ya:suwa: ene do:mo:wo: o:m. A:la:fo:ko:lo: nio: Godelo:wa tina:nikiyo:, mela:no:lo: a:lab tog ho:gi a:no: Ya:suwa: ene kolaefa:. ²¹ A:la:ta:ga: ni amio: bobalo: so:mea:sen kalu alandeyo: a:lab ko:lo:, eyo: Godeya: ene kaluka:isaleyo: bo:fo:lab. ²² Nio: mogago: dimido: a:la:asulakilo: sendelowan a:no: Ya:suwa: ho:bo: a:ma: tula:sa:ga: halifa:. A:la:ta:ga: nili do:mo:wo: tambo ho:n go:go:do:le a:ma: to:go:de alifa: ko:lo:lab. A:la:go:ko:lo: no:no:n tilidabu a:ma:yo: nanogo: diab a:la:asulakiyo:, asulo: nililo: a:namio: dikidan mano: mo:dowaki, nio: tigini ha:na:ga:, Godeya: anibdeya kagama:niki. ²³ Niliyo: Gode elo: dinali sio: a:no: hendele dimidama:ib a:la:tili asulo:l ko:lo:, nililo: dia:no: yasilo:l a:no:, asulo: a:la:yo: mo:dowaki, a:na halale kagama:niki. ²⁴ Niliyo: kaluka:isale nolo: ko:lo: asulakiyo:, nio: ha:fo:wo: disa:laki a:la:ta:ga: man nafa dimidama:nikiyo:, negelebo: widaki asulo:wo: digidalita: mela:no:. ²⁵ Tilidabu kaluka:isale nolo: ualo: mo:kegene dowas:en aumbo:, giliyo: a:la:bo: dimida:so:bo. Ya:sulo: mia:no: ho:leno: ko:na:ma fa:la:dowab ko:lo:, nio: negelebo: kegene dowaki, asulo:wo: halale alita:mela:niki.

Niliyo: Godeya: So:wayo: fa:so: dimia:so:bo

²⁶ Nio: to man hendeleyo: fanda asululia:sa:ga:yo:, man mogago:wo: asulo: ko: iliki dimidafo:ko: ha:na:lalega, mogago: hama:kilo: boba dimia:no:wo: aundo:ma ko:lo:lab. ²⁷ Kaluka:isale i a:no: Gode o:lia:yo: gis dowab ko:lo:, Godeya:lo: mo:walilima:nigab a:no: a:la:ta:ga: de halaido:wa:lo: ma:nigab a:no: ko:lo: tagilaki yasi mesa:ib. ²⁸ Kalu noma:yo: Mo:sa:sa: ele difa: a:no: gedeo: ko:lo: mo:walilab amio:, kalu a:la:ya:le otalena:le iyo: towo: imilig dowaki fanda sa:lalega, kalu a:no: mo:nofolaki sana sowa:sen. ²⁹ Kalu abeyo: Ya:suwa tilida:da:sa:ga: a:ma:la: nodolaki, Ya:suwa: wilo: wa:la: sa:ndab a:no: o:bo:ngo: dia:iba:le? E wa:deakilo: falasila:ma:ib a:no: mada alande doma:ib. Dinali saefa: ho:bo: a:ma:yo: kalu a:no: malilo: ta:fo: ko:sega, eyo: ho:bo: a:no: o:ngo:malo:ngo: ta:fo:. Eyo: ha:fo:lo: disa:lan Mamamo:wo: dio:ge sio:. ³⁰ Godeya: ene bugo: amio: a:la:sio:, “A:ma:la:lo: wa:dema:no:wo: na:no:. No:no:no: falasilakiyo: wa:lo: dimia:no:.” A:la:ta:ga: eyo: to nowo: a:la:sio:, “Alan eyo: kaluka:isale enedo:wo: mo:walilaki aloba:ma:ib.” To welo: sio: Gode a:no: niliyo: o:li fanda asulo: ko:lo:lab. ³¹ Hendele, mela:no:lo: a:lab Gode eyo: gio: wa:dema:niki ta:lialega, gio: tagio: mada alan dowa:bi.

³² Gio: tamina Ya:suwa tilida:da:sa:ga:, hida:yo: diakilo: odo: si a:namio:, gio: mo:gigidaki halale kagayo: ko:lo:, a:no: a:asuluma. ³³ Ho:len nol

10:26: Hibu 6.4-8   **10:27:** Ais 26.11   **10:28:** Lo 17.6, 19.15

10:29: Madi 12.30-32, 1Kol 11.27-29   **10:30:** Lo 32.35-36, Song 135.14

amio:, kalu nolba:yo: gio: siwa:la dio:ge sa:laki dikidia:len. A:la:ta:ga: ho:len nol amio:, gimo:lo: dimido: o:leaumbo: nolbo:wo:lo: dimiab amio:, gio: ha:na:ga: i o:lia: dowaki, hida:yo: a:no: ua di. ³⁴ Kaluka:isale nolo: dibolowa to:lolab amio:, giliyo: i a:no: nofolaki asufa:. A:la:ta:ga: nolba:yo: gio: tagi alitaki, kelego: gililo: delen a:no: iliyo: madali diab amio:, gio: sagalaki ka dima:ki ta:tale. Mo:wo: kelego: nafale gililo: Hebene amilo: da:lab a:ma:yo: ililo: diab a:no: tinio: ko:lo:, kelego: gililo: a:no: mela:no: mela:ib a:la:bo: gio: fanda asulaki, ka ta:fo:. ³⁵ A:la:fo:ko:lo: gio: asulo: a:la:yo: mo:dowaki, gililo: tili asulab a:no: ta:ta:ga:yo: ha:na:so:bo. A:la:dimidalikiyo: Gode eyo: gimo:lo: wa:l dimia:no:wo: alan ko:lo: da:lab. ³⁶ Gio: tilida:daki, mada halale kagama. A:la:dimidalikiyo:, gio: Godeya:lo: asulab au kudu ha:na:la:ga:, elo: dinali sio: a:no: hendele a:na dia:ib. ³⁷ Gode eyo: ene bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,

“Ho:len abol dowab a:namio:, nilo: dinali sio: kalu mia:no: a:no: ko:na:ma mia:nigab. E mo:yasi dowa:i mia:ib.”

³⁸ “Digalo: kalu nino: dowab a:no: ene tilid-abu a:ma:yo: ene mela:no:wo: dinafa tili dofo:mela:ib.

Ko:sega e a:ma:la: gigili kagayalega, kalu o:mo:wo: niyo: mo:sagalema:no:.”

³⁹ Ko:sega nio: kaluka:isale a:ma:la: gigili kagayak-ilo: sulu ha:na:lab o:mba. Nio: tilida:dabikilo:, gasilia:ga:lo: mela:no:lo: ta:fo:labo: o:m.

11

Tilidabuwa: mano: we

¹ Tilidabuwa: mano: we. Kelego: nililo: dimo:losa: a:la:likilo: yasilo:l a:no: hendele dia:no: a:la:asulo:. A:la:ta:ga: nililo: mo:ba:ba: a:no:, hendele a:lab a:la:asulo:. ² Nili ma:mui ta:i mio: a:no:, enen tilidabu a:na iliki, Gode eyo: imo:wo: sagalakiyo: wabulun ta:felo:. ³ Godeya:lo: to sio: a:ma:yo: henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: tambo fa:la:do alifa:. Gode eyo: kelego: nililo: mo:ele ba:ba:no: dowo: a:na ilikiyo:, kelego: nililo: o:gdo: bo:do:l we a:na dimido:. Ninindo: tilidabu wema: ilikiyo:, to a:no: ko:lo: fanda asulo:l.

⁴ Ene tilidabu a:na ilikiyo:, A:ibol eyo: bobayo: Godemo: dimi ko:lo:, boba nafale elo: dimiab a:ma:yo: Ka:in elo: boba dimi a:no: elo:ma: tinio:. Tilidabu enedo: a:na ilikiyo:, Gode eyo: ene boba dimiab a:no: sagalo: ba:daki, A:ibol e ko:lo: wabu-daki, digalo: kalu a:la:sio:. A:la:ta:ga: A:ibol e sowo: ko:sega, ene tilidabu a:ma:yo: o:go: nimo:wo: o:wida:lab.

⁵ Ene tilidabu a:na ilikiyo:, Inog e sowabena:ki, Gode eyo: e tililia:gane. Kalu nolba:yo: e kedo: ko:sega mo:ba:ba:, mo:wo: Gode eyo: e tililia:gane. E henfelo:wa silikiyo:, eyo: Godemo:wo: sagale alitabiki, Gode eyo: e wabulu sio:. ⁶ A:la:go:ko:lo: kalu nowo: tilidabulo:malalega, eyo: Godeyo: mo:sagale alifa:ib. Kaluka:isale abeyo: e Godelo:wa mia:nikiyo:, Gode e mela:no: a:lab a:la:tili asula:sa:ga: mia:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: Godelo: keda:i yab o:mo:wo: wa:lo:

dimia:ib a:la:tili asulalega, e Gode anib amio:
o:li mia:ib.

⁷ Noaya: ene tilidabu a:na ilikiyo:, elo: misilo:
mo:ba:ba: a:no: Gode eyo: emo:wo: hagugu
sa:labiki, Noa e Gode a:no: modaki tilidabu
ko:lo:, ene ga o:lia: so:wa o:lia:yo: ho:na:yo:
mo:yasala:ma:ki, ho:n ko:suwo: a:na dimido:.
Noaya: ene tili dabu a:ma: iliki, henfelo:
kaluka:isaleya:lo: man mogago: dimida:len a:no:
kalaba wido:. Noa eyo: Godeyo: tilida:dabiki,
Gode eyo: e digalo: kalu a:la:sa:lakiyo:, digalo:
man a:ma: wa:l dia:no: a:no: emo: dimi.

⁸ Ablahama: ene tilidabu a:na ilikiyo:, Gode
eyo: e hen ho:gi nowo:, tif amilo: e dia:ib a:la:do:
dinali sio: a:na hamana:ki ho:idabikiyo:, Ablaham
e da:da:sa:ga: kudu ane. Ablaham e hen a:no: a:na
a:lab a:la:bo: mo:asulo: ko:sega, e a:naka ha:na:ni
ane. ⁹⁻¹⁰ Enedo: tilidabu a:ma: ilikiyo:, e tunufo:
ha:na:ga:, dinali sio: hen a:na silikiyo:, mio: kalu
o:ngo: sen. Ablaham e a:na silikiyo:, so:g a dia:li
sia:len. Mo:wo: e amisa:n ho:gi ko:ngo: mela:ib
a:no: dia:no: a:laki yasilo:. Gode eyo: amisa:n
a:no: ko:lo: fa:la:doma:no:wo: sa:no: e wo:ta:sa:ga:
dimido:. Dinali sio: elo: di a:no:, ene so:wa Aisa:g
o:lia: Ya:kob o:lia:ma: di ko:lo:, a:la:yo:lo: so:g a
dia:li sia:len.

¹¹ Sa:la elo: tilidabu a:na ilikiyo:, Gode eyo:
so:walo: sa:la:lian as a:no: kolaetaki, halaido:wo:
dimi. E faino dowo: ko:sega, e “Gode nemo:lo:
dinali sio: a:ma:yo: hendele dimidama:ib” a:la:tili
asulo: ko:lo:, e anaso: ulula:lia:sa:ga: so:wayo: a:na

di.* ¹² A:la:go:ko:lo: Ablahama: ene ho:bo:wo: halaido:lo:ma dowo: ko:sega, kalu imilig wena a:la:ta:ga:yo: ema:mu iyo: modo: fa:la:dowo:. E ma:mu i a:no: tamin gelo: o:ngo: dowaki, sa:mu ko:lo: mo:agelema:no: dowo: o:ngo: fa:la:dowo:.

¹³ Kaluka:isale i a:no: tili dabu inido: a:naka tambo a:la:ga: sowo:. Iyo: henfelo: wena sen amio:, Godeya:lo: dinali sio: a:no: mo:di. Iliyo: ko:na:ka kagafo:liki, tif amilo: fa:la:doma:no:wo: ba:da:ga: sagalo:. A:la:ta:ga: iliyo: a:la:sio:, “Nio: henfelo: wenamio: mageso: mio: kalu o:ngo: sen.” ¹⁴ Kaluka:isale abeyo: to o:leo:ngo:lo: sa:lab a:ma:yo: ene amisa:n enedo:leya ha:na:no: kedo:l a:la:widakigab. ¹⁵ Iyo: ini amisa:n ta:fo: mio: a:no: a:asulai kibo:bowo:, iyo: o:li a:ma:la: ho:no:babe. ¹⁶ A, a:la:ba. I a:no: hen ko:li nowo: mada dia:no: asulo:. Hen a:no: Hebene a:lab ko:lo:, hen ililo: ta:fo: mio: a:no: hen nafale wema: tinio:. Gode eyo: amisa:n nowo: ilino: dimidaefa: ko:lo:, iliyo: “Ge ni Gode” a:la:do: sa:lab a:namio:, Gode e mo:sendelowo:.

¹⁷⁻¹⁸ Ablahama: ene tili dabu a:na ilikiyo:, Gode eyo: e da:fe ba:dabiki, Aisa:go: Godemo: boba dimi. Tamin amio: Gode eyo: Ablahambo:wo: a:la:sio:, “Aisa:g eya a:la:ta:ga:yo: gi so:lo:wo: a:na fa:la:doma:ib.” Ablaham e dinali sio: a:no: di

* **11:11:** Asulo: kalu nolba:yo: Gilig to sa:lab wema:yo: to ha:g ko:li nowo: da:lab a:la:asulo:. To a:ma: ha:go: we. “Sa:la e faino ga dowabiki, Ablaham e ko:go:do: ulula:lilab amio:, ene tilidabu a:na ilikiyo:, Gode eyo: e so:walo: iya doma:ki ta:fo:. Mo:wo: Godeya:lo: dinali sio: a:no: Ablaham eyo: hendele dimidama:ib a:la:tili asulo:.” **11:12:** Mo:mo: 15.5, 22.17 **11:13:** Mo:mo: 23.4, 1Sto 29.15, Song 39.12, 1Bid 2.11 **11:17-18:** Mo:mo: 21.12, 22.1-14

ko:sega, eyo: ene kalu so:wa imilig a:no: Godemo: boba dimiaki, sana mea:no: dowo:. ¹⁹ Ablaham eyo: a:la:asulo:, “So:wa we sowalikiyo:, Gode eyo: a:ma:la:yo: o:li dasi alifa:ib” a:la:asulo:. Hendele, Aisa:g e sowo: o:ngo: ko:lo:, Ablaham eyo: e a:ma:la: di.

²⁰ Aisa:ga: ene tilidabu a:na ilikiyo:, Ya:kob o:lia: Iso: o:lia:yo: tif amio: nafale mesea:ki, towo: dulugu salifa:.

²¹ Ya:koba: ene tilidabu a:na iliki, e soma:no: dowakiyo: Yosa:ba: ene so:wa a:la: a:no: nafale mesea:ki, towo: dulugu salifa:. A:la:ta:ga: e ido:mo: ta:li dota:ga: wa:sesefo:liki, Godeyo: wabulu sio:.

²² Yosa:ba: ene tilidabu a:na iliki, e soma:no: ilikiyo: a:la:sio:, “Tif amio: Isolael kaluka:isaleyo: Isib we ta:ta:ga: ha:na:ib.” A:la:ta:ga: iyo: ha:nakiyo: ene kiyo: dia:hamana:ki wala sio:.

²³ Mo:sa:sa: ene iya o:lia: ano o:lia:ma: tili dabu a:na ilikiyo:, misa: kaluwa: ele difa: a:no: o:go:sema:no:wo: mo:tagilaki, ene so:wayo: wo:no:le dia:fa:ni ane. So:wa a:no: mada gesego:, madali so:wamalo:ngo: ba:ba: ko:lo:, a:la:ma:yo: ele otaleno: so:wa a:no: wo:no:le ta:fo:len.

²⁴ Mo:sa:sa: ene tilidabu a:na ilikiyo:, e analia:ga:yo:, e misa: kaluwa: ida:ya: inso: a:la:sama:kiyo: mo:asulo:. ²⁵ Mo:wo: e man mogago:wa: sagalo: dia:no: a:no: ho:len abolda:su a:namio: dia:no:wo: mo:beaki ta:fo:. Isib kalu iliyo: Isolael kaluka:isaleyo: dikidia:lab ko:lo:, Mo:sa:s elo: iasi o:lia: dowaki, nagalo:wo:

11:19: Lom 4.17
Mo:mo: 47.31-48.20
Kis 1.22, 2.2

11:20: Mo:mo: 27.27-29,39-40
11:22: Mo:mo: 50.24-25, Kis 13.19

11:21:
11:23:

dia:~no: asulo:.²⁶ Mo:~sa:~s eyo: a:~la:~asulaki, Isib hen amilo: kelego: nafale dia:~no: a:~no:, Kelisowa:† wi amilo: sendelowo: dia:~no: a:~ma:~tinio: ko:~lo:~lab a:~la:~asulo:. Mo:~wo: e tif amilo: wa:~l nafa dia:~no: a:~no: asulaki go:.²⁷ Ene tilidabu a:~na ilikiyo:, e Isib misa: kaluwa: gadio: alan a:~no: mo:~tagilaki, Isibo: ta:~fo:~gane. Kaluka:~isale nili siya:~yo: Godeyo: mo:~ba:~dan ko:~sega, Mo:~sa:~s e Godeyo: ba:~da:~lowan o:~ngo:~dowakiyo:, e halaido: dota:~ga:~ane.²⁸ Mo:~sa:~sa:~ene tilidabu a:~na ilikiyo:, sagalakilo: Tinio: Asulo: Ma:~no: man a:~no: e tamina mo:~mo:~do:. Sowando: dimian ma:~mula: kalu a:~ma:~yo: ini so:~wa wa:~la:~bo: mo:~yasala:~ma:~kiyo:, Mo:~sa:~s eyo: kaluka:~isalemo:~wo: no: ho:~bo: a:~no: ayamilo: tog a:~na mulu alifela:~bi a:~la:~sio:.

²⁹ Isolael kaluka:~isaleya:~lo: tilidabu a:~ma:~iliki, so:~lu ho:~n genelo: a:~no: usa alobanala:~tabiki, iyo: hen kalaleli fa:~la:~dowab a:~na tiane. Iyo: ta:~nota:~ga:~ane ko:~sega, i ane o:~leau Isib kalu iyo:~lo: kudulia:~ga:~tinabiki, i a:~no: tambo kanda SOWO:.

³⁰ Ili tilidabu a:~na ilikiyo:, Isolael kaluka:~isaleyo: Ya:~liko amisa:~n alan a:~no: ho:~len dom a:~la:~fo: a:~namio: hegela:~sa:~ga:~dowabiki, Ya:~liko amisa:~n amilo: uwa:~lo: tolo: alan a:~no: enen asulo: huguali.

³¹ Uwo: diakilo: molelo: dia:~sen ga Lehab, ene tilidabu a:~na ilikiyo:, Isolael kalu a:~la:~o:~lusendo:

---

† **11:26:** Keliso a:~la:~do: sa:~lab a:~ma:~ha:~go: “Godeya:~lo: Da:~feyo:~kalu.” Mo:~sa:~s e Isolael kaluka:~isale o:~lia:~dowaki sendelowo:~wo: dialikiyo:, e Godeya:~lo: Da:~feyo:~kalu a:~ma:~wiya dowaki dimido: ko:~lo: sa:~lab. **11:28:** Kis 12.21-30 **11:29:** Kis 14.21-31 **11:30:** Jos 6.12-21 **11:31:** Jos 2.1-21, 6.21-25, Ya:m 2.25

mio: a:no: sagala:liki, dinafa tili dowo: ko:lo:, Godeya: tolo: gola ba:da:sen kaluka:isale i a:no: yasalab amio:, e mo:sana sowo:.

³² To heb nol a:no: waga fanda sa:ma:no:wa:le? Gideon:, Balago:, Samsono:, Ya:btayo:, Da:ibido:, Samuelo:, a:la:ta:ga: dinali sa:lan kaluwo:lo:, ililo: dimida:len a:no: gimo: malolo: mea:no: asulab ko:sega ho:lono: aundo:ma. ³³ Ini tili dabu

a:na ilikiyo:, amisa:n nol o:lia: bubaki tinio:, a:la:ta:ga: nolba:yo: kaluka:isaleya: man dimidan a:no: digale aloba:da:likiyo:, mogago: dimido: a:namio: suwo: sila:sen. Nolba:yo: Godeya:lo: imo:lo: dinali sio: a:no: ko:lo: dia:sen. Laion eyo: nolo: mo:sanama:kiyo:, Gode eyo: mego:fo: kalifa:.

³⁴ Tilidabu inido:ma:yo: de wa:sowaya: halaido: ofo: a:no: tinio:. Helebesiya:yo: iyo: sana soma:no: dowo: ko:sega ga:li ane. Nolo: ki taiyakilo: dowab i a:no: Gode eyo: halale alifa: A:la:ta:ga: nolba:yo: halale kagayaki bubo: amio:, gis kaluwo: tagilaki dalale ane. ³⁵ Ka:isale nolo: ini tilidabu

a:na ilikiyo:, ene so:lo: sowab a:no: a:ma:la: dasi alita:ga: inibo: dimi. Kaluka:isale nolo: tilidabuwo: ta:foma:kiyo:, gis kaluwa:yo: dikidiaki yame tandeo: ko:sega, iyo: sili alita:ga:lo: ga:li ka ha:na:no:wo: mo:asulo:. Mo:wo: iyo: a:ma:la: dasilaki ko:ngo: mela:no: dia:no: a:no: ko:lo: asulaki, a:na kagayo:.

³⁶ Nolo: gisa:yo: dio:ge sa:laki, meya: yame tandeo:. Nolo: sa:niya: mela:sa:ga:, dibolowa to:lo alifelo:. ³⁷ Nolo: soma:ki uwa:

11:32: Het 6.11-8.32, 4.6-5.31, 11.1-12.7, 13.2-16.31, 1Sam 1.1-1Kin 2.11   **11:33:** Dan 6.1-27   **11:34:** Dan 3.23-27

11:35: 1Kin 17.17-24, 2Kin 4.25-37   **11:36:** 1Kin 22.26-27, Jer 20.2, 37.15, 38.6   **11:37:** 2Sto 24.21

agodo:. Nolo: usa gegedela:. Nolo: helebe siya: yasala:. Nolo: dalalelia:ga: ha:na:siakiyo:, sibi o:lia: goudi o:lia:ma: do:go:fo: ko:lo: kagedo:. I a:no: kelego:lo:ma wilo:ma dowo:. Nolba:yo: iyo: dikidiaki, nagalo:wo: dimi. ³⁸ Iyo: misio: hen o:lia: kalaleli hen a:namida: dalalelia: sia:la:ga:, sowa alu o:lia: hen alu o:lia: a:na alila:li sen. Henfelo: we mogago: dowo: ko:lo:, kaluka:isale nafale i a:no: wena mesa:no:wo: mo:ililo:.

³⁹ Kaluka:isale i a:no: tambo Gode amio: tilid-abu ko:lo:, Gode eyo: i a:no: wilo: di a:la:liki wabulun ta:felo:. Ko:sega i a:no: Gode elo: imo:lo: dinali sio: a:no: o:semo: di ko:lo: elen. ⁴⁰ Iyo: tamin amilo: mo:di a:no: mo:wo: we. Gode eyo: nio: tambo digalo: nafale doma:ki tog ho:gi nowo: dim-idaefa:. Tog a:ma:yo: tog tamin amilo: elen a:no: tinio: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: Gode eyo: iyo: tamin amio: mo:hamana:ki asulaki, i a:no:lo: nio:lo: ua digalo:le ta:fa:no: asulaki go:.

12

Nio: Ya:suwo: ko:lo: ba:da:ga: kudu ha:na:niki

¹ Tilidabu kaluka:isale modo: tamin amilo: elen a:no: iyo: iwa dibido: o:ngo:ma: hegea:fo:liki, tilidabu man a:no: nimo: wida:lab. A:la:fo:ko:lo: nilo: nai ha:na:no: tog amilo: ka:la:lab a:no:lia:, man mogago: ni amilo: ta:li dosdo: a:lab a:no:lia:yo: gegedela:sa:ga: ta:fa:niki. Godeya:lo: tog nilino: da:fefa: a:namio:, nio: halalelia:sa:ga: nai ha:na:niki. ² Nio: nai ha:na:likiyo:, nili siyo: Ya:suwo: ko:lo: si kudu bo:fo:liki nai ha:na:niki. Ya:su e nili tilidabu wema: mo:wo: e ko:lo: a:lab,

a:la:ta:ga: nili tilidabuwo: mada ilili alitaki,
 nafalelo: ta:fa:lano: e. Ya:su elo: sendelowo:
 dia:nigab a:no: eyo: o:ngo:malo:ngo: ba:daki, tif
 amilo: sagalo: dia:no: a:no:leko: asulakiyo:, e
 nagalo:wo: odo: ba:da:i ha:na:la:ga:, i malana
 sowo:. Eyo: a:la:dimida:sa:ga:yo:, e ha:na:sa:ga:
 Godeya: ene dagi ililiba asifo:lab. ³ Ya:suwa:lo:
 dimido: a:no: ko:lo: asuluma. Mogago: kalu iliyo:
 Ya:sumo:wo: hida:yo: nagalo:wo: dimiabiki, Ya:su
 e mo:ta:taki halale kagayo:. Gio: tilida:da:sa:ga:
 ha:na:ga: ha:nakiyo:, bo:eyaki ta:tabena:ki,
 Ya:suwo: dinafa fanda asula:lubi. ⁴ Hendele
 gio: man mogago: o:lia: buba:li ha:na:lab ko:sega,
 gi amio: ho:bo:wo: semo:mio: ko:lo:lab.

Do Gode eyo: nio: digala:lab

⁵ Godeya: ene to sa:sa:lo: a:namio:, gi ko:lo:
 halale alitakiyo: ene so:wale a:la:sio: ko:lo:lab
 ko:sega, gio: to a:no: ga:lila: fo:laba:le? To a:no:
 a:la:sio:,

“Ni so:wa gio:, Alan eyo: gimo:wo: mano:
 sa:lalikiyo:, o:ngo:malo:ngo:wo:
 asula:so:bo.

Gode Alan eyo: gio: digalalikiyo:, mo:beakiyo:
 ta:fo: ha:na:so:bo.

⁶ Mo:wo: Gode eyo: kaluka:isale elo: mada alan
 asulab o:mo:wo:, mano: sa:ma:ib.

A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isaleyo: e
 dia:sa:ga:lo: ‘na: so:walo:b’ a:la:do: sa:lab
 a:no:, eyo: digalaki sa:ma:ib.”

⁷ Gode eyo: gio: digalalikiyo:, gio: mo:iligaki,
 halale kagaya:bi. Gode eyo: ge digalalega, ge

ene so:wale a:la:li widakigab. Mo:wo: henfelo: wenamio:, iya a:ma:yo: ene so:waleyo: tambo digala:sen. ⁸ O:leaumbo: Gode eyo:lo: ene so:wale dowab a:no: tambo digala:sen ko:lo:, ge mo:digalalega, Godeya: ene so:walema, gio: uwo: so:wa o:ngo: ko:lo: gab. ⁹ To nowo: we ko:lo: asuluma. Henfelo: wenamio: nili dowa:yo: digalab amio:, niliyo: e ha:ga dowaki, ene wiyo: wabuda:sen. O:leaumbo: niliyo: Do Hebenelo: a:lab a:ma: ene ha:ga dowaki, mada kudu ha:na:mela:niki. A:la:galikiyo: nio: mela:no: mela:no: mela:ib. ¹⁰ Ho:len abolda:su wenamio:, do i henfelo: wenamilo:ma:yo: inido: asulab au kudu ha:naki nio: digala:sen. Ko:sega nio: Gode malilo: enen o:ngo: doma:ki, eyo: nio: asuwa:taki digala:lab. ¹¹ Nio: digalab amio:, nagalo:wo: bo:do:l ko:lo: mo:sagalema:no:. Ko:sega nio: digalab amio: kudu ha:na:no: man a:no: asulalikiyo:, digalab a:ma: fowo: helema:ib ko:lo:, nio: man digalo: dimidaki ha:sa mesa:no:.

¹² Gio: halaido:lo:ma dowo: ko:lo:, gili dagiyo: sondofa:le hesedab a:no:lia: gido:fo:wo: bibisodab a:no:lia:yo: halaido:wo: diaki alu wa:la:ma.

¹³ Tog gilo: ha:na:no: a:no: digale fadama. A:la:dimidalikiyo: giligisen kaluka:isale i a:no: mo:mogagilaki, falele alifa:ib.

Nio: Godeyo: gola ba:dabena:ki hagugu sio:

¹⁴ Gio: kaluka:isale nol o:lia:yo: ha:sa doma:nikiyo:, halale asulaki keda:bi. A:la:ta:ga: gio: malilo: doma:nikiyo:, nanogo: halaido: dia:bi. Kaluka:isale abeyo: malilo:lo: mo:dowab

a:no:, e Alano: mo:ba:ba:ib. ¹⁵ Kaluka:isale nol a:no: Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man a:no: mo:diabena:ki, dinafa tili dowabi. Kaluka:isale gi usamio: fo halan o:leo:ngo: dowabena:ki, dinafa tili dowabi. Fo halan a:no: giya dowalega, hida:yo:wo: alan dowaki, kaluka:isale gio:lo:, nolo:lo: Godeya: siwa:l amio: heyo: mogago: doma:ib. ¹⁶ Kaluka:isale nolo: uwo: dian man a:no: dimidabena:ki, dinafa tili dowabi. Iso: e Godeya: kelego: nafa a:no: o:ngo:malo:ngo: ba:ba: ko:lo:, giliyo: a:la:bo: dimida:so:bo. Iso: eyo: ma:nda:su a:no: alan asulaki, ene wi nafa wa:la:b di a:no: a:ma: kililiaki wala. ¹⁷ Iso: elo: dimido: man a:no: gio: asulo:. Wi elo: a:no: ma:no:wa kililia:sa:ga:, iyaya:yo: e nafa mesea:kiyo:, dulugu sama:ki asulo: ko:sega, iyaya:yo: e gola ba:ba:. Eyo: iyamo:wo: ya:laki susi ha:iyo: ko:sega, asulo: ho:gi nowo: a:dia:no:wo:, fogo: aundo:ma dowo:.

Isolael kaluka:isale ko:lo: Godelo: amilo: ane o:leo:ngo:ma, nilo: Gode anib amilo: ha:na:no: tog ho:gi nowo: a:lab

¹⁸ Gio: Godelo:wa yalikiyo:, hen gi siya:lo: ba:da:sa:ga:lo: dagiya:lo: goma:no: a:no: mo:fa:la:dowo:. Mo:luwo: Isolael kaluka:isale iyo: Sainai misio: aniba fa:la:dowakiyo:, kelego: fa:la:dowab a:no: ini siya:yo: ba:ba:. De alan wa:sowala:lab a:no:lia:, sololi a:no:lo:, tagima:no: kelego: a:no:lo:, fufa alano:lo: ba:ba:. ¹⁹ A:la:ta:ga: iyo: olo bulu amilo: folo: a:no: da:da:sa:ga:yo:, Godeya: towo:lo: a:na dabu. To a:no: dabu

---

12:16: Mo:mo: 25.29-34

12:17: Mo:mo: 27.30-40

12:18:

Kis 19.16-20, Lo 4.11-12

12:19: Kis 20.18-21, Lo 5.22-27

amio:, iyo: tagi alan dowaki, Mo:sa:sbo:wo: a:la:sio:, “Gode eyo: nimo:wo: wa:kabiyo: towo: sa:labena:ki, ge towo: sama” a:la:sio:. ²⁰ Iliyo: to a:no: ko:lo: sio:wo: mo:wo: we. Tamin amio: Gode eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Kaluwa:le, no:wa:le misio: a:no: golalega, giliyo: e uwa: agodaki sanala:bi.” A:la:sio: ko:lo: to a:no: kudu ha:na:no:wo: mada halaido:lo:biki iyo: tagi dowo:. ²¹ Sainai misio: amilo: fa:la:dosotab a:ma:yo: kaluka:isaleyo: tambo tagi alitabiki, Mo:sa:s eyo:lo: a:la:sio:, “Ne tagio: alan dowaki, kiyo: bibisodab.”

²² Gio: Sainai misio: a:namio: mo:ane ko:sega, gio: Saion misio:, Hebenelo: a:lab a:na mio:. Ya:lusalem amisa:n, Mela:no:lo: A:lab Godeya: enedo:leyo: o:m. Amisa:n a:namio:, ma:mula: kaluwo: daosen daosen a:la:lowo:wo: modo: ko:lo: sagala:liki kegenefo:lana, gio: a:na fa:la:dowo:. ²³ Tilidabu kaluka:isaleyo: Godeya: ene wa:la:b so:wa ko:lo:, ili wiyo: Hebeneyo: o:ma sa:sa:li alifa. Ilido: kegeab a:namio: gio:lo: mio:. Henfelo: kaluka:isale tambolo: mo:walilima:no: Gode, elo:wa mio:. Godeya:lo: digalo: kaluka:isale nafalelo: ta:fo: a:ma: Mamalo:wa, gio: a:na fa:la:dowo:. ²⁴ A:la:ta:ga: Gode amilo: ege doma:no: tog ho:gi a:ma: us kaluwo: Ya:su ko:lo:, gio: elo:wa mio:. Godeya:lo: to dinali sio:wo: halale alifoma:kiyo: Ya:suwa: ene ho:bo: a:ma: fuga a:la:alifa: ko:lo:, gio: elo:wa mio:. Ho:bo: a:no: Ya:suwa: eneno: o:m ko:lo:, Ya:suwa: ho:bo:wa:lo: to sa:lab a:ma:yo:, A:ibola: ho:bo:wa:lo: to sio:

12:20: Kis 19.12-13   **12:21:** Lo 9.19   **12:24:** Mo:mo: 4.10, Hibu 8.6

a:no: e tinio: ko:lo:lab.*

²⁵ Gio: dinafa dowa:bi. Godeya:lo: to sa:labo: gola ba:da:so:bo. Mo:sa:s e henfelo: wena silikiyo:, eya a:la:ta:ga:yo:, hagugo: to sio:wo: fa:la:dowo: ko:sega, kaluka:isaleya:yo: to a:no: gola ba:ba: ko:lo:, iyo: Godeya: gadio: a:ma:yo: sili alita:ga:yo:, mo:begele alifo:gane. A:la:go:ko:lo: niliyo: Hebene a:la:ta:ga:lo: to sa:lab a:no: gola ba:dalega, nio:lo: mada mo:sili alita:ga: ha:na:ib. ²⁶ Gode eyo: towo: Sainai misio:wa sio: a:namio:, ene to a:ma:yo: henfelo:wo: ida:lo:. Ko:sega o:go: eyo: a:la:dinali safo:lab, “Niyoy: ho:len no amio: henfelo: we nowo: wa:ka ida:li alifa:no: ko:sega, henfelo: imilig yo:mba. Henfelo: o:lia: akin o:lia: tambo ida:li alifa:no:.” ²⁷ Nowo: wa:ka ida:li alifa:no: a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we. Kelego: ko:li ko:lilo: Godeya: enedo: dimido: da:lab we ida:lalikiyo:, tambo dila:ma:ib. Ko:sega kelego: mo:ida:lema:no: dowo: a:no:ko: dofo:mela:ib.

²⁸ Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen nililo: dio:l we halaido: ko:lo: mo:ida:lema:ib. A:la:fo:ko:lo: niliyo: sagalaki, mada o:m a:la:sa:ma:niki. A:la:ta:ga: niliyo: e tagila:sa:ga: ha:ga dowakiyo:, elo: asulab au dimidaki, Godeyo: wabulu sa:ma:niki. ²⁹ Mo:wo: Gode nilido: a:no: de wa:sowa halaido: ko:lo:, kelego: mogago:wo: tambo ma:ib.

13

---

* **12:24:** A:ibola: ho:bo: a:no: Godelo:wa fa:la:dowakiyo:, “Wa:dema” a:la:sio:. Ko:sega Ya:suwa: ho:bo: a:ma:yo: “Wa:deso:bo” a:la:sa:lakiyo:, nili mogago:wo: hala:sa:ga, ga:li mesea:ki ta:fo:. **12:25:** Hibu 2.1-3, 10.26-29 **12:26:** Hag 2.6 **12:29:** Lo 4.24, 9.3

Godeyo: sagalema:kilo: man dimidano: we

¹ Keliso kaluka:isale gio: gao nol o:lia:yo: mada alan asulaki ha:fo:wo: disa:la:lubi. ² Mageso: kalu yab amilo: tili dowan man a:no: ta:ta:so:bo. Kalu nolba:yo: a:la:dimidaki, mageso: kalule ko:lo: tili dowo:l a:la:asulo: ko:sega a:la:ba. Kalu i a:ma:yo: ma:mula: kalu ko:lo: tili dowo:. ³ Tilidabu kaluka:isale dibolo amilo: sab i a:no:, giliyo: dinafa asuluma. Ge i o:lia: dibolowa so:l a:la:asulaki, i a:no: mada nofoloma. A:la:ta:ga: Keliso kaluka:isaleyo: dikidiab amilo: hida:yo: diab a:no: giliyo: asuluma. Nagalo: ililo: diab a:no: gelo: dio:l a:la:asulaki nofola:bi.

⁴ Ga dinafalo: diab a:no: man nafaleyo: o:m ko:lo:, ga:go: do:mo: imilise dowabi. Mo:wo: Gode alan eyo: kaluka:isale abeyo: ga afa diab o:lia:, uwo:lo: diab o:lia:yo:, mo:walila:sa:ga: falasila:ma:ib. ⁵ Moleyo: alano: mada asula:so:bo. Kelego: ge amilo: da:lab a:no: o:li ko:m a:la:asulaki sagala:liki, dowabi. Mo:wo: Gode eyo: a:la:sio:, “Ne gi o:lia: dofo: ha:na:mela:no:.

Ge gina:li doma:kiyo:lo:, mada mo:ta:fa:no:.”

⁶ A:la:fo:ko:lo: nio: asula:sa:ga: halale kagayakiyo: a:la:sa:ma:no:,

“Kalu Alan e, nelo: asuwa:ta:labo: o:m ko:lo:, ne mo:tagima:no:.

Kaluwa:yo: ne mo:goma:ib.”

⁷ Gili sa:sdo: bo:fo:lowan misa: kalu iliyo: Godeya: towo: gimo: wido: ko:lo:, giliyo: kalu i a:no: asula:bi. Ililo: man dimida:sen o:lia:, ililo: dimidan a:ma: fo a:no:lia:yo: asulaki, giliyo:lo:

ililo: tilidabu o:leau kudu ha:na:bi. ⁸ Ya:su Keliso e tamin amio: eleno:lo:, o:go:do: a:labo:lo:, a:la:ta:ga: tif amio:lo: ene mano: imilo: ko:ngo: dofo:mela:ib. ⁹ To ko:li ko:lilo: wida:lab a:ma:yo: gio: susululia:ga: hala kudu hamana:kiyo: ta:ta:so:bo. Godeya: ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: gio: halale alita:sa:ga: bo:fo:melea:ki dowa:bi. Ma:no: ko:li ko:lilo: alele nakilo: kudu ha:na:lab man a:ma:yo: iyo: mo:asufa: ko:lo:, gio:lo: halaido: doma:kiyo: mo:ta:fa:ib. ¹⁰ Nili mogago: hama:kiyo:, Ya:suwa:yo: ene do:mo:ko: boba dimi ko:lo:, kelego: nafale elo: dimido: amilo: fa:la:dowo: a:no: niliyo: dio:l. Ko:sega kalu abeyo: tog mo:lulo: delen a:na kudu ha:nakiyo: no:lo: so:mea:sen i a:ma:yo:, kelego: nafale nililo: diab a:no: iyo: mo:dia:ib.

¹¹ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: mo:gago:wo: dila:ma:ki, no: ho:bo: a:no: dia:sa:ga: Godemo: dimia:niki, Galala: Malilo:le us a:na dia: tina:sen. Ko:sega no: hende a:no: amisa:n ha:la:ya dia:ha:na:sa:ga:, deya gida:sen. ¹² A:la:do: go: o:leaumbo:, Ya:suwa: ene ho:bo: a:ma:yo: kaluka:isaleyo: malilo: ta:fa:nikiyo:, e amisa:n ha:la:ya tilili ha:na:sa:ga:, nagalo:wo: a:na di. ¹³ A:la:fo:ko:lo: nio:lo: e o:lia: amisa:n ha:la:ya ha:na:sa:ga:, sendelowo: elo: di o:leau dia:niki. ¹⁴ Mo:wo: henfelo: wenamio:, nio: amisa:n hendele ko:ngo: mela:no: a:no: niliyo: aundo:ma. Ko:sega amisa:n tif amilo: fa:la:doma:nigab a:no: ko:lo: dia:no:wo:, nio: bulu meselo:wo: alan dowo:l.

13:9: Lom 14.17

13:11: Wkp 16.27

13:12: Yo:n 19.17

13:13: Hibu 12.2

13:14: Hibu 11.10,16, 12.22

¹⁵ Ya:su eyo: tog ho:gi nililo:wo: e kolaefa: ko:lo:, bobayo: Godemo:lo: so:mea:sen o:leaumbo:, niliyo: Gode e ko:lo: wabudaki dulugu sa:la:mela:no:. Nili mego:fa:yo: ene wiyo: ko:lo: dulugu sa:la:mela:niki. ¹⁶ Giliyo: man nafale dimidaki, kelego: gilo: da:lab a:no: aloba:da:sa:ga: nolbo:lo: dimia:no:wo: ga:lila:so:bo. Mo:wo: Godemo:lo: boba dimia:lab man wema:yo: E ko:lo: sagale alitakigab. ¹⁷ Ginin sa:sdo: bo:fo:lowan misa: kalu i a:ma: ha:ga dowaki, ililo: to sa:labo: kudu ha:na:lubi. Iliyo: nanog inido: dimida:len a:no: tif amio: Godemo:wo: walama:ib ko:lo:, iliyo: gio: dinafa bo:fo:lab. Gio: to ililo: sa:labo: kudu ha:nalega, i a:no: nanogo: sagala:liki dimidama:ib. Iyo: nanog dimidama:no:wo: mo:beabena:kiyo:, giliyo: hida:yo:wo: dimia:so:bo. Mo:wo: iyo: asulo:wo: hida:ya:liki tilidowalega, gio: mo:asuwa:fa:ib.

¹⁸ Gode eyo: ne asuwa:foma:ki, dulugu sa:la:lubi. Ne man digalo: dimida:mela:no: asulo:l ko:lo:, no:no:n asulakiyo:, ne Godeya: siwa:l amio: digalo: dowo:l a:la:asulab. ¹⁹ Niyo: gimo:wo: halaido: so:lo:l. Ne gilo: amio: bo:bo:ge mena:kiyo:, giliyo: ne Godemo: sa:la:lubi.

²⁰⁻²¹ Gode eyo: sibilo: bo:fo:lowan kalu alan Ya:su e a:ma:la: dasi alifa:. Gode eyo: ni o:lia: ege doma:niki, tog ho:giyo: kolaefa: ko:lo:, tog a:no: mela:no: mela:no: mela:ib. Nili Alan Ya:suwa: ene ho:bo: a:ma:yo: Godeya:lo: dinali saefa: a:no: ko:lo: halale alifa:. Ha:salo: doma:no: Gode eyo:

13:15: Song 50.14,23   **13:16:** Fili 4.18   **13:17:** 1Tes 5.12

13:18: Ilig 24.16, 2Kol 1.12   **13:20-21:** Jer 32.40, Ese 37.26, 1Bid 2.25

man nafayo: nilo: amio: fa:la:doma:kiyo: dulugu
so:lo:l. Nimo:wo: a:la:dimidalitalega, niliyo: Ya:su
eya a:la:ta:ga:yo: Godeya:lo: asulab aumbo: o:li
dimidama:no:. A:la:ta:ga: Ya:suwa: ene wiyo:
iwalule dofo: ha:na:mela:ib. Mada o:m.

Edaki sio:

²² Nao nado i, gio: halale alitakiyo:, niyo:
tola:su we gimo: sa:sa:liga:to:l ko:lo:, to we gio:
da:da:sa:ga: dinafa dia:bi. ²³ Nili nao Timoti
e dibolo amilo: seno: sili alifa: ko:lo:, niyo: to
we gio: asuluma:ki so:lo:l. E bo:bo:ge nelo:wa
fa:la:dowalega, na:no: gilo: amio: a:na mia:no:.

²⁴ Niyo: sagalo: towo: gili sa:sdo: bo:fo:lowan misa:
kalu i o:lia: Godeya:no: kaluka:isale tambomo:wo:
saga:to:l. Keliso kaluka:isale Itali a:la:ta:ga:lo:
mio: i a:ma:yo:lo: sagalo: towo: gimo:wo: saga:tab.

²⁵ Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia:
dowa:biyo:.

**Godeya: To Nafayo: We
The New Testament, Genesis, and Ruth in the Kaluli
language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Kaluli long
Niugini**

copyright © 1998-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaluli

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2024-02-28

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Feb 2024 from source files dated 28 Feb 2024

b1d455ca-c4bb-5822-b79f-8fad97c5b77